

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу
Кафедра зовнішньоекономічної діяльності

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**на тему: УПРАВЛІННЯ СЕРТИФІКАЦІЄЮ, СТАНДАРТИЗАЦІЄЮ ТА
ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ**

Виконала: здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти групи 2Мзд(с)
спеціальності 073 «Менеджмент»
освітньо-професійної програми «Менеджмент
зовнішньоекономічної діяльності»

Шульц П.О.

(прізвище та ініціали)

Керівник : Огородник Р.П.

(прізвище та ініціали)

Хмельницький 2024 року

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу

Кафедра зовнішньоекономічної діяльності

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Спеціальність: 073 «Менеджмент»

Освітньо-професійна програма: «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри д.е.н., професор

_____ Віра ФОМІШИНА

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

Шульц Поліні Олександрівні

(Прізвище, ім'я та по-батькові)

1. Тема роботи: «Управління сертифікацією, стандартизацією та якістю продукції у зовнішньоекономічній діяльності підприємств»

керівник роботи: Огородник Руслан Петрович, старший викладач

(наук. ступінь, звання, прізвище, ім'я та по-батькові)

затверджена наказом вищого навчального закладу від «17» __01__ 2024 р. № 56-с

2. Строк подання студентом роботи «18» __06__ 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні акти України, дані Держкомстату України, монографії, наукові статті, періодичні видання, електронні джерела, статистичні дані міжнародних організацій

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити): теоретично-методичні основи управління сертифікацією та стандартизацією у зовнішньоекономічній діяльності, аналіз теорії та практики управління сертифікацією стандартизацією та якістю продукції у зовнішньоекономічній діяльності підприємств

5. Перелік графічного матеріалу робота містить 3 таблиці, 7 рисунків, наочних матеріалів на 6 сторінках.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я та прізвище та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Консультант з написання I-2 розділів</i>	Руслан ОГОРОДНИК, старший викладач	01.02.2024	31.05.2024
<i>Консультант з нормоконтролю</i>	Альона ПЛЯСКІНА, доцент	01.02.2024	25.05.2024

7. Дата видачі завдання 12 лютого 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Огляд літературних джерел з теми	<u>01.02.24</u> <u>21.02.24</u>	<i>Виконано</i>
2.	Складання і затвердження плану роботи	<u>22.02.24</u> <u>28.02.24</u>	<i>Виконано</i>
3.	Написання 1 розділу	<u>29.03.24</u> <u>22.04.24</u>	<i>Виконано</i>
4.	Написання 2 розділу	<u>23.04.24</u> <u>20.05.24</u>	<i>Виконано</i>
5.	Формулювання висновків за темою дослідження	<u>21.05.24</u> <u>24.05.24</u>	<i>Виконано</i>
6.	Оформлення роботи	<u>25.05.24</u> <u>30.05.24</u>	<i>Виконано</i>
7.	Надання роботи керівнику для перевірки та написання подання	<u>31.05.24</u> <u>05.06.24</u>	<i>Виконано</i>
8.	Подання роботи для перевірки у КСПНП	<u>06.06.24</u> <u>11.06.2024</u>	<i>Виконано</i>
9.	Захист роботи в ЕК	<u>18.06.24</u>	

Здобувач

_____ Поліна ШУЛЬЦ
(підпис)

Керівник роботи

_____ Руслан ОГОРОДНИК
(підпис)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота освітнього рівня «бакалавр» на тему «Управління сертифікацією, стандартизацією та якістю продукції у зовнішньоекономічній діяльності підприємств» містить 76 сторінок, 3 таблиці, 7 рисунків. Перелік посилань нараховує 56 найменувань.

Метою дослідження є: дослідження проблем управління якістю продукції, що виготовляється, на основі стандартизації та сертифікації у забезпеченні якості та ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Об'єктом дослідження є: процес управління стандартизацією, сертифікацією та якістю продукції.

Предметом дослідження є: теоретико-методичні та практичні аспекти управління стандартизацією, сертифікацією та якістю продукції у зовнішньоекономічній діяльності підприємств.

У роботі для досягнення поставленої мети було використано такі **методи дослідження**: прогнозування обсягів сертифікації при аналізі застосування систем стандартів ISO, теоретичні (аналіз, систематизація, узагальнення), табличний, графічний. Було застосовано статистичні методи дослідження числових даних: вертикальний (структура показників) та горизонтальний (динаміка показників) аналіз.

Висновки та рекомендації роботи можуть знайти конкретну реалізацію при виході підприємств України із харчовою продукцією на зовнішні ринки країн ЄС, Китаю, США.

Можливими напрямками продовження досліджень можуть бути стратегії управління якістю на закордонних ринках.

Ключові слова: управління, експорт, сертифікація, стандартизація, управління якістю, управління виробництвом, зовнішньоекономічна діяльність, харчова галузь, сертифікаційні випробування, продукція, оцінювання, послуга, сертифікаційні вимоги, вимога до продукції, орган із сертифікації.

ABSTRACT

The bachelors project on the topic thesis «Management of certification, standardisation and product quality in foreign economic activity of enterprises» contains 76 pages, 3 tables, 7 figures. The list of references includes 56 names.

The aim of the project is to study the problems of managing the quality of manufactured products based on standardization and certification in ensuring the quality and efficiency of foreign economic activity.

The research object is: the process of standardization, certification and product quality management.

The subject of the study is: theoretical-methodical and practical aspects of management of standardization, certification and product quality in the foreign economic activity of enterprises.

The project used the following **methods**: forecasting of certification volumes when analyzing the application of ISO standards systems, theoretical (analysis, classification, generalization), spreadsheet, graphic. Statistical methods of numerical data was used: vertical (structure indicators) and horizontal (dynamic performance) analysis.

Conclusions and recommendations of work can be concretely implemented when Ukrainian enterprises with food products enter the foreign markets of EU countries, China, and the USA.

The possible areas of further research can be quality management strategies in foreign markets.

Keywords: management, export, certification, standardization, quality management, production management, foreign economic activity, food industry, certification tests, products, evaluation, service, certification requirements, product requirement, certification body.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СЕРТИФІКАЦІЄЮ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЄЮ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	10
1.1. Роль сертифікації, стандартизації та управління якістю продукції в зовнішньоекономічній діяльності підприємства	10
1.2. Організаційні аспекти проведення сертифікації на підприємствах	19
1.3. Загальні методологічні підходи до проведення стандартизації та сертифікації у світі	31
Висновки до розділу 1.....	41
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ СЕРТИФІКАЦІЄЮ СТАНДАРТИЗАЦІЄЮ ТА ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	44
2.1. Аналіз стану сертифікації за системою ISO у світі та в Україні	44
2.2. Особливості сертифікації харчової продукції на ринку ЄС	53
2.3. Дослідження систем сертифікації країн-партнерів України у експорті	68
Висновки до розділу 2.....	72
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Актуальність теми. Формування конкурентоспроможності у зовнішньоекономічній діяльності підприємств починається з перегляду підходів до забезпечення якості продукції, що виробляється, та актуальності проведення аналізу організації сертифікаційних випробувань різноманітних товарів, тому потрібно визначити шляхи вдосконалення розвитку підприємництва. Детальне вивчення та дотримання затвердженої процедури сертифікації дасть змогу виробникам удосконалити власне виробництво. Наслідком цього стане підвищення рівня конкурентоспроможності продукції та послуг на світовому ринку.

В сучасних умовах господарювання, що характеризуються глобалізацією ринку та зростанням конкуренції, досягнення високого рівня якості продукції стає стратегічно важливим завданням для бізнесу. Однак, існують численні виклики і проблеми, пов'язані з реалізацією цієї мети. По-перше, існує проблема неоднорідності стандартів і вимог щодо якості на різних ринках та в різних країнах, що ускладнює міжнародну торгівлю та глобальну інтеграцію бізнесів. По-друге, суб'єкти господарювання повинні ефективно впроваджувати системи управління якістю, але це може бути викликом через високі витрати та необхідність залучення висококваліфікованого персоналу. По-третє, сертифікація продукції може бути складним і тривалим процесом, що може призвести до затримок у випуску продукції на ринок і втрати конкурентоспроможності. Тому забезпечення ефективності сучасних бізнес-процесів передбачає необхідність вирішення проблем, пов'язаних з роллю сертифікації, стандартизації та управління якістю продукції.

В даному аспекті однією із найбільш значущих проблем є необхідність постійного оновлення та адаптації стандартів і вимог до якості під впливом інтенсивного розвитку технологій та змін в уподобаннях споживачів. Це створює суттєві виклики для підприємств, оскільки вони повинні бути готові до негайного впровадження нових стандартів і виробничих процесів. Крім того,

існують ще проблемні питання у сфері забезпечення ефективності систем управління якістю та необхідності їх постійної оцінки та покращення.

Таким чином, можна стверджувати, що проблема дослідження оптимального використання сертифікацію, стандартизації та управління якістю підприємствами для забезпечення належного рівня їх конкурентоспроможності набуває особливої актуальності в умовах сучасного бізнес-середовища.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження проблем управління якістю продукції, що виготовляється, на основі стандартизації та сертифікації у забезпеченні якості та ефективності зовнішньоекономічної діяльності.

Із мети дослідження випливають такі **завдання**:

- визначити роль сертифікації, стандартизації та управління якістю продукції в зовнішньоекономічній діяльності підприємства;
- дослідити організаційні аспекти проведення сертифікації на підприємствах;
- охарактеризувати методологічні підходи до проведення стандартизації та сертифікації у світі;
- провести аналіз стану сертифікації за системою ISO у світі та в Україні;
- дослідити особливості сертифікації харчової продукції на ринку ЄС;
- визначити систем сертифікації країн-партнерів України у експорті.

Об'єктом дослідження даної роботи є процес управління стандартизацією, сертифікацією та якістю продукції.

Предмет дослідження – теоретико-методичні та практичні аспекти управління стандартизацією, сертифікацією та якістю продукції у зовнішньоекономічній діяльності підприємств.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й виконання завдань у роботі використано низку загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: методи індукції та дедукції – для розгляду понять «стандартизація» та «сертифікація»; спостереження й узагальнення – для визначення стану сертифікації за системою ISO у світі та в Україні; статистичний та графічний методи – для аналізу позиції підприємств галузі у національній економіці,

причинно-наслідковий метод і метод експертної оцінки; методи системно-структурного аналізу.

Практична значущість. Висновки та рекомендації роботи можуть знайти конкретну реалізацію при виході підприємств України із харчовою продукцією на зовнішні ринки країн ЄС, Китаю, США.

Апробація результатів роботи. Основні практичні результати дослідження доповідались на: XIX Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Професійне становлення молоді в умовах інтеграційного розвитку України» із тезами: «Аналіз стану сертифікації за системою ISO у світі та в Україні».

Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків; містить 76 сторінок тексту, 7 рисунків, 3 таблиць. Список джерел налічує 56 найменувань джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ СЕРТИФІКАЦІЄЮ ТА СТАНДАРТИЗАЦІЄЮ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Роль сертифікації, стандартизації та управління якістю продукції в зовнішньоекономічній діяльності підприємства

Під якістю продукції розуміють сукупність властивостей, що зумовлюють її здатність задовольняти певні потреби споживачів відповідно до свого призначення. Кожний виріб має свої конкретні властивості, які відображають його корисність і здатність задовольняти потреби людини. Корисність того чи іншого виробу відображає його споживчу вартість, тобто має бути оціненою за її якісними показниками. Таким чином, споживча вартість і якість виробів тісно пов'язані між собою. Підвищення якості продукції, як і інші економічні категорії – підвищення ефективності людської праці, розвитку науки і техніки, є відображенням історичного процесу.

У ринкових умовах господарювання споживач продукції, незалежно чи юридична, чи фізична особа, самостійно вирішує, яку продукцію або товар придбати. Тому на споживчий попит на товар впливають значною мірою якісні показники того чи іншого виробу (зовнішній вигляд, оформлення, гарантії на товар), реклама, можливе його обслуговування тощо.

Для підтримання високої якості та конкурентоспроможності готової продукції на підприємстві необхідно постійно впроваджувати новітні технології та одночасно постійно контролювати якість продукції в процесі технологічного циклу. Однак процес контролю має супроводжуватись певними методиками контролю, класифікацією видів браку та відповідними організаційними прийомами його усунення.

Науковий підхід до вивчення будь-якої категорії чи явища передбачає в першу чергу визначення змісту поняття, його сутності, місця і ролі в сукупності

інших категорій та явищ. Наукові трактування якості є досить різнобічними, проте об'єднаними певною загальною філософією дефініції. Так, виходячи із суб'єктивних позицій, Ф. Кросбі визначає якість як відповідність вимогам. У. Демінг вважає, що управління якістю не означає досягнення досконалості, а отримання такого рівня якості, на який розраховує ринок. Д. Джуран визначає якість як відповідність призначенню. А. Фегенбаум називає якість сукупністю складних ринкових, технічних та експлуатаційних характеристик виробу, завдяки яким останній відповідає очікуванням споживача. Д. Харрінгтон визначає якість як задоволення або перевищення вимог споживача за прийнятною для нього ціною [1].

Під якістю продукції розуміють також сукупність властивостей та характеристик продукту, котрі надають йому здатність задовольняти обумовлені або передбачувані потреби. Таке визначення наведено в стандарті ІСО і є найбільш поширеним в країнах з розвинутою економікою. У 1986 р. в межах ІСО були сформульовані терміни щодо якості для всіх галузей бізнесу і промисловості, а у 1994 р. ця термінологія була уточнена. За цим останнім підходом стандартизованим є визначення якості, за яким дана категорія є сукупністю характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольняти встановлені і передбачувані потреби [2].

На сучасному етапі якість продукції - це поняття, яке характеризує параметричні, експлуатаційні, споживчі, технологічні, дизайнерські властивості виробу, рівень його стандартизації та уніфікації, надійність і довговічність. Як економічна категорія якість відбиває сукупність властивостей продукції, що зумовлюють міру її придатності задовольняти потреби людини .

Узагальнюючи наведені підходи, вважаємо, що якість продукції – це сукупність функціональних, естетичних і економічних властивостей, які відповідають конкретним потребам споживачів. Принциповою особливістю такого визначення є врахування проявлення властивостей продукції в певних умовах споживання. Мається на увазі, що якість продукції виявляється не в самих властивостях, а в тому, в якій мірі вони задовольняють певні потреби

споживачів. Тим не менше, такий підхід, за останніми положеннями теорії менеджменту повинен бути доповнений з урахуванням потреб формування активної позиції вивчення та прогнозування вимог споживачів, формуючи тим самим культуру споживання.

Основним результатом розвитку світового підприємництва у 80-х рр. ХХ ст. стало домінування конкуренції не цін, а якості: 80% покупців приймали рішення про покупку, звертаючи увагу в першу чергу на якість продукції. Таким чином, конкурентоспроможною могла стати лише продукція, яка мала, при інших рівних умовах і меншій виробничій собівартості, вищу якість. Дана ситуація дозволила аналітикам обґрунтувати термін «нова конкуренція» [3]. У продовження даної дискусії слід відзначити формування потужного інституційного напрямку аналізу і моделювання соціально-економічних систем за нових умов конкуренції, що не може ігноруватися в країнах транзитивної економіки, де нові інститути економічної стабілізації і зростання будуються на фундаменті принципово нового розуміння значення категорії «якість».

Як показали результати аналітичного огляду наукових джерел з проблеми якості, багатоаспектність підходів до розгляду даної категорії не виключає домінування достатньо вузького предмету досліджень, а саме - ідентифікації якості з позицій досягнення відповідного її рівня із суб'єктивних позицій, вимог ринку, або відповідність призначенню. Всі інші варіації дефініцій зводяться до орієнтації на очікування споживача, що є аналогічним підходом за сутністю. Такий підхід є класичним політекономічним трактуванням однієї з економічних категорій суспільного життя, якою є якість, виходячи з домінантності фактору ринку у всій універсальності розуміння останнього як невід'ємної частини народногосподарського комплексу, логіка функціонування якого обумовлена дією конкуренції. За всієї логіки ринкового господарства, що не може, звісно, ігноруватися принципово, водночас такий підхід об'єктивно обмежує, на нашу думку, глибину філософського трактування категорії якості з огляду на відсутність у вищевідзначеній точці зору таких виключно важливих аспектів, як організаційні структурні компоненти репрезентативного

підприємства, а також інституційний характер функціонування будь-якої економічної організації. Як вже відзначалося, в сучасній теорії економіки якості економіко-організаційні та інституційні аспекти проблеми залишилися фактично поза увагою.

Вважаємо, що якість продукції (а саме такими є переважаючі концептуальні підходи економічної теорії) в загальній моделі її досягнення та підтримання не можуть розглядатися ізольовано від інших структурних елементів підприємства. Якість продукції є лише однією з таких складових, і за логікою функціонування підприємства дана категорія є лише похідною від цілого комплексу якісних показників, які можуть мати або ж не мати кількісної інтерпретації. Так, останнє виглядає найрельєфніше при розгляді питань якості, наприклад, в розрізі проблематики досконалості філософії фірми, персоналу або управління як функціонального процесу менеджменту. Не зважаючи на спроби представити кількісну оцінку впливу даних факторів на ефективність підприємства, мова, очевидно, може йти лише про аналітичну інтерпретацію якісних процесів, що мають ситуативне віддзеркалення в конкретних, тимчасових або ж суб'єктивних умовах.

Забезпечення належної якості продукції - це вимога часу, сучасної дійсності, коли будь-який товар задовольняти споживача не може, як це було при командно-адміністративній системі. У нинішніх умовах споживач продукції є регулятором її рівня виробництва і попиту на ринку [4].

Роль сертифікації, стандартизації та управління якістю продукції в сучасних бізнес-процесах є тематикою активного наукового обговорення і дослідження у різних галузях. При цьому ключові економічні аспекти вивчення даної теми передбачають необхідність ідентифікації наявних прогалини в поточних наукових напрацюваннях.

Особливого значення в даному аспекті набуває дослідження Т.О. Шматковської, пов'язане вивченню ролі стандартизації в сучасному управлінні якістю, у якому висвітлюється важливість стандартизації як інструмента управління якістю продукції. Визначається, що стандарти допомагають

підприємствам створювати єдиний бізнес-код і загальні вимоги щодо якості, що полегшує міжнародну торгівлю і підвищує довіру споживачів до продукції [10; 11].

Важливо також відзначити роботу Ю. О. Чалюк, присвячену вивченню ролі сертифікації у покращенні якості продукції, у якому визначається що сертифікація може стати інструментом для підтвердження високої якості продукції та цим справляти вплив на споживачів. Особлива увага при цьому звертається на важливість вибору відповідних сертифікаційних організацій та стандартів для конкретної галузі [8; 9].

Також необхідно виділити дослідження М. І. Дзямуча, котре присвячене управлінню якістю як інструменту оптимізації бізнес-процесів, у якому виділяється управління якістю як ключовий чинник у досягненні конкурентної переваги підприємства. При цьому розглядаються специфічні принципи управління якістю, включаючи цикл PDCA (Plan-Do-Check-Act), та підкреслюється важливість постійного вдосконалення бізнес-процесів [6; 7].

Важливим для практичної управлінської діяльності в також дослідження Л. Литвина, орієнтоване на вивчення інтегрованих систем менеджменту, у якому вивчаються можливості та виклики інтеграції систем сертифікації, стандартизації та управління якістю. Автором визначено переваги цього підходу, такі як зменшення витрат і покращення ефективності, але також зазначено об'єктивну необхідність ретельної підготовки і розробки власної стратегії [12].

Крім того, варто звернути увагу на дослідження А. О. Бояра щодо сертифікації продукції в промисловості, в якому досліджується роль сертифікації в промисловому виробництві, зокрема, в тих його галузях, де якість і безпека є критичними аспектами. При цьому визначено різні види сертифікації та їх вплив на стандарти якості готової продукції [12].

Специфіка сучасних бізнес-процесів полягає в тому, що все більш важливу роль у забезпеченні їх ефективності відіграють такі важливі складові, як сертифікація, стандартизація та управління якістю продукції, що виступають

основою для забезпечення конкурентоспроможності підприємств. При цьому сертифікація дозволяє виробнику підтвердити, що продукція відповідає встановленим стандартам і вимогам, чим підвищується рівень довіри споживачів і формуються сприятливі умови доступу до нових ринків. Стандартизація, у свою чергу, створює єдиний бізнес-код та формує загальні вимоги до якості кінцевого продукту, що суттєво полегшує міжнародну торгівлю та сприяє ефективному розвитку цілих галузей економіки. У свою чергу, управління якістю продукції забезпечує систематичне покращення виробничих процесів, зменшуючи обсяг ресурсів, необхідних для виробництва продукції та усуваючи помилки персоналу, наслідком чого є загальне зниження витрат та підвищення якості кінцевого продукту. При цьому у випадках комплексного застосування дані підходи формують міцний стратегічний фундамент для забезпечення високого рівня якості вироблюваної продукції, а також формують основу для успішної конкуренції таких суб'єктів господарювання на глобальному ринку.

Необхідно зазначити, що сертифікація безпосередньо впливає на успішність бізнес-процесів підприємства, вирізняючи його на ринку та забезпечуючи довіру споживачів до його продукції. Сам процес сертифікації дозволяє підтвердити, що продукція або послуги відповідають встановленим стандартам і вимогам, що й формує безпосередню конкурентну перевагу для такого продукту. Крім того, сертифікація виступає у якості підтвердження якості та безпеки продукції, що є надзвичайно важливим для споживачів, які в умовах високо конкурентного ринку стають усе більш обізнаними та вибагливими стосовно своїх вимог до товарів та послуг. Крім того, сертифікація також відкриває для підприємств доступ до нових ринків, де деякі стандарти є обов'язковими і їх дотримання автоматично розширює можливості для розвитку та зростання рівня прибутковості суб'єкта господарювання. В цілому, сертифікація в даний час виступає важливим інструментом для забезпечення успішності бізнес-процесів, збільшення довіри споживачів та загального підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку [14].

У свою чергу, стандартизація також має безпосередній вплив на бізнес-

процеси підприємства шляхом створення єдиних вимог до якості продукції. Цей процес сприяє оптимізації та уніфікації виробничих процесів, що призводить до зменшення витрат на виробництво та загалом сприяє підвищенню ефективності функціонування суб'єкта господарювання. Також стандартизація суттєво спрощує для виробників взаємодію з постачальниками та споживачами, оскільки всі сторони працюють за одними і тими ж правилами. З іншого боку, стандартизація впливає і на споживачів, які можуть бути впевнені в тому, що бажана продукція відповідає встановленим нормам і вимогам, що підвищує їх довіру і попит на товари такого підприємства. Загалом, стандартизація забезпечує ефективну оптимізацію бізнес-процесів, сприяє зниженню ризиків і підвищенню якості продукції, внаслідок чого зростає її ринкова конкурентоспроможність.

Ще однією важливою складовою успішності сучасних бізнес-процесів виступає управління якістю, що є невід'ємним елементом управлінської діяльності на підприємстві. В загальному управління якістю орієнтоване на систематичне покращення якості продукції та послуг підприємства шляхом створення ефективних систем та процедур. Воно включає в себе визначення стандартів якості, формування стратегій і планів виробництва продукції, моніторинг якості на кожному його етапі, а також постійне аналізування даних і здійснення корекційних заходів. Також варто зазначити, що управління якістю спрямоване на виявлення та усунення можливих недоліків у виробничій системі, що допомагає підвищувати ефективність функціонування підприємства [5]. Воно також створює умови для безперервного вдосконалення бізнес-процесів для зростання конкурентоспроможності підприємства та задоволенню потреб споживачів. Тому застосування управління якістю в сучасних бізнес-процесах виступає важливим фактором формування довгострокової стійкості підприємства на ринку.

Сертифікація, стандартизація та управління якістю є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими процесами у бізнес-процесах підприємства. Зокрема, стандартизація визначає загальні норми і вимоги до якості продукції чи послуг,

а сертифікація використовує ці стандарти як вихідну точку, проводячи оцінку та підтвердження відповідності продукції чи послуг встановленим вимогам. У свою чергу, управління якістю створює систему внутрішнього контролю і покращення, яка допомагає досягти та підтримувати високу якість продукції, відповідаючи встановленим стандартам. Таким чином, інтеграція зазначених процесів дозволяє підприємствам не лише відповідати вимогам ринку, але й досягати оптимальних результатів у плані ефективності виробництва, витрат і задоволення потреб споживачів.

Отже, комбінація підходів, за якої сертифікація підтверджує відповідність стандартам, а управління якістю базується на дотриманні цих стандартів шляхом їх обов'язкової сертифікації (рис. 1.1), створює надійний фундамент для успіху підприємства в сучасних умовах глобального бізнес-середовища.

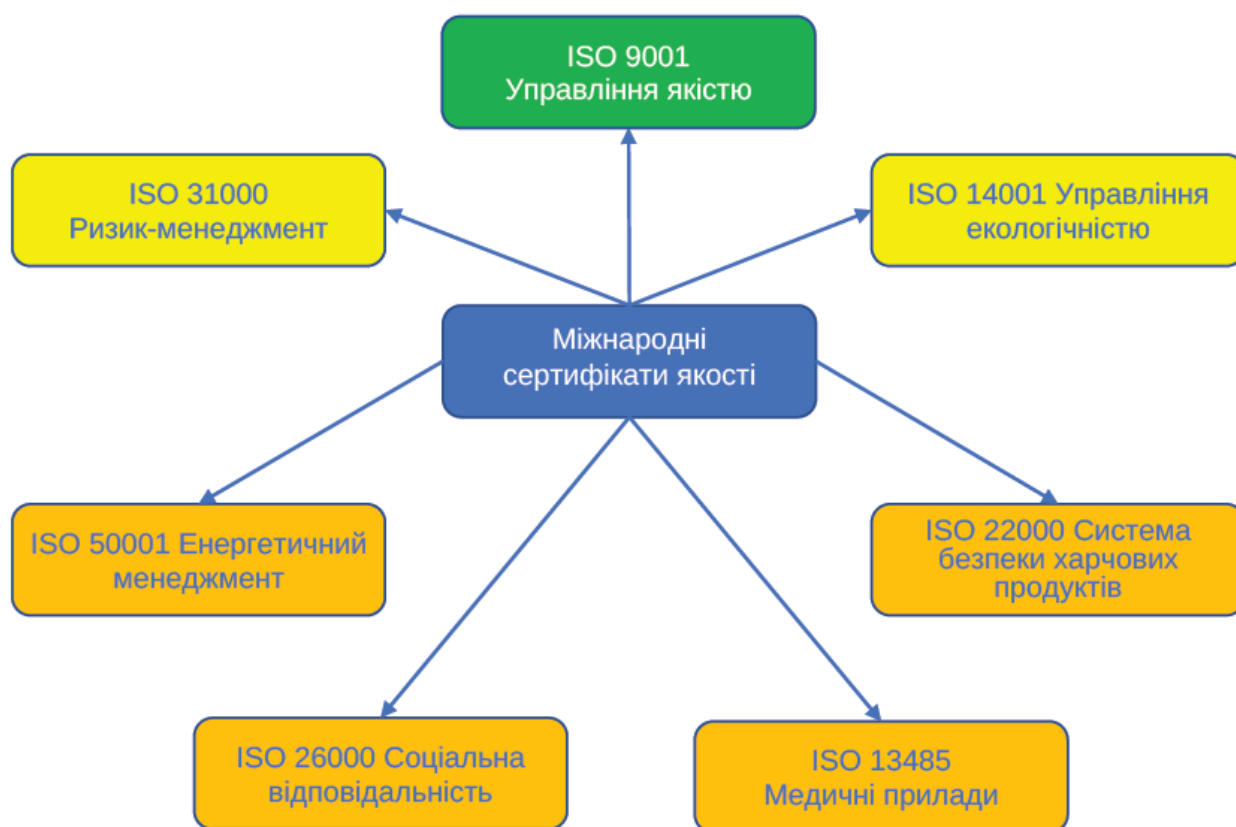

Рис. 1.1. Міжнародні стандарти сертифікатів якості, котрі використовуються в процесі управління якістю продукції підприємства

Джерело: [14]

Як бачимо, стандартизація ефективно впливає на загальне спрощення процесу сертифікації шляхом створення єдиного набору норм і вимог до якості, які визнаються як на внутрішньому, так і на глобальному ринку. При цьому наявності стандартів, які широко прийняті та дотримуються у всіх галузях, сертифікаційні органи можуть використовувати такі стандарти у якості основи для оцінки відповідності продукції чи послуг визначеним вимогам. Це полегшує і прискорює сам процес сертифікації, оскільки зменшує неоднорідність та необхідність формування індивідуальних критеріїв для кожного продукту чи послуги. Крім того, стандартизація сприяє зменшенню вартості сертифікації, оскільки вона дозволяє сертифікаційним органам працювати більш ефективно і скористатися загальноприйнятими стандартами як вихідними точками. Такий підхід не лише спрощує та раціоналізує процес сертифікації, але й запобігає потенційним флуктуаціям в системі управління якістю, що сприяє як швидкому введенню продукції на ринок, так і покращенню загального рівня якості та безпеки товарів і послуг.

Таким чином, можна стверджувати, що підвищення ефективності управління якістю через широке застосування стандартизації та сертифікації продукції можливе завдяки кільком ключовим аспектам. По-перше, стандартизація встановлює єдині норми та вимоги до якості, що дозволяє підприємствам формувати єдині вимоги якості для всіх внутрішніх процесів і процедур, спрощуючи цим управлінську комунікацію та розуміння вимог виконавцями. Це сприяє уніфікації підходів та методів виробництва, що робить процес управління якістю більш послідовним та ефективним.

По-друге, сертифікація дозволяє підтвердити відповідність продукції чи послуг встановленим стандартам і вимогам. Цей процес створює зовнішню об'єктивну реакцію на якість, чим допомагає підприємствам перевірити свої системи та процеси на відповідність визначеним стандартам. Саме внаслідок цього, управління якістю стає більш спрямованим на конкретні покращення та коригування, а не на внутрішні оцінки, котрі можуть носити суб'єктивний характер.

По-третє, сертифікація та використання стандартів допомагають підприємствам впроваджувати найкращі практики та ефективні методи управління якістю, оскільки стандарти часто містять рекомендації і вимоги щодо застосування найбільш оптимальних процесів у сфері виробництва. Це сприяє скороченню витрат, загальному підвищенню продуктивності підприємства та зменшує вплив ринкових ризиків та загроз [14].

Отже, стандартизація та сертифікація у поєднанні створюють специфічну систему, яка дозволяє підприємствам вдосконалювати якість продукції та ефективність виробничих процесів на основі об'єктивних показників та норм, що й сприяє досягненню їх конкурентної переваги на ринку.

1.2. Організаційні аспекти проведення сертифікації на підприємствах

У галузі технічних регламентів основною метою національної політики є забезпечення високого ступеня захисту прав громадян України як споживачів продукції та послуг, забезпечення безпечної та якісної продукції та сприяння вільному обігу українських товарів на вітчизняному та міжнародному ринках. Сертифікація і стандартизація продукції - це одні з інструментів, що збільшують доступ товарів на ринок і допомагають підвищенню конкурентоздатності виробника [15].

Система сертифікації продукції стала невід'ємною частиною діяльності з технічного нагляду. Найголовнішим завданням стандартизації є створення продукції якісного виду при масовому виготовленні. Таким чином сертифікація є одним із ключових елементів системи управління якістю, що передбачає оцінку відповідності продукції за певними вимогами, кінцевим затвердженням чого є видача документу -сертифікату. Сертифікація полягає у захисті внутрішнього ринку від непридатної до використання продукції. Такі питання, як безпека, охорона здоров'я та охорона навколишнього середовища, змушують законодавчу владу встановити обов'язкові мінімальні вимоги до характеристик продукції на ринку.

Доцільно зазначити, що сертифікація продукції є не тільки необхідним та важливим інструментом управління якістю продукції, а і обов'язковою умовою її покращення. Крім цього, сертифікат відповідності запевняє споживача в безпечності, екологічності та дотриманні всіх вимог щодо майбутньої експлуатації виробу та виявлення браку.

Серед переваг впровадження системи сертифікації варто виділити такі [16]:

- підвищення якості продукції та послуг, рівня задоволеності споживачів;
- розширення кола замовників та ринків збуту, отримання можливості співпраці з міжнародними партнерами (при укладанні угод на поставку продукції партнери все частіше вимагають наявності сертифікованої системи управління якістю та безпечністю);
- збільшення ефективності виробництва (система управління передбачає попередження, а не виправлення браку на кінцевій стадії виробництв, і, як наслідок, зниження відсотку браку);
- підвищення ринкової вартості підприємства (іноземні реєстратори стверджують, що сертифікуючи на підприємстві систему, яка відповідає за якість, збільшується ринкова вартість організації на 10 %);
- покращення фінансових результатів за допомогою скорочення: відмов процесів або марної витрати матеріалів та часу; браку продукції, витрат на компенсацію за гарантією; втрат споживачів і ринків,
- зміцнення ділової репутації підприємства, підвищення рівня його конкурентоздатності в очах споживачів, замовників, інвесторів;
- отримання різного виду переваг в торгах та в формуванні позик;
- можливість використання сертифікату в рекламних цілях;
- чіткий розподіл відповідальності та повноважень як в межах підрозділу, так і в межах всього підприємства.

В Україні існує обов'язкова і добровільна сертифікація. Сертифікація обов'язкового типу здійснюється відповідно до правил нормативно-правових

актів та документів, що стосуються безпечності життя та здоров'я, охорони довкілля, гармонійності продукції та її взаємозамінності, відповідності норм щодо охорони праці, метрологічних засад до технічних умов та стандартів, що забезпечують надійність і узгодженість у вимірюванні. Обов'язкову сертифікацію реалізують у регульованій законодавством сфері.

Сертифікація добровільного виду може бути проведена на відповідність необов'язковим вимогам. Добровільну сертифікацію можуть проводити державні та приватні організації, які офіційно визнані органами сертифікації. Значущість сертифіката добровільної сертифікації є дещо вищою, ніж у обов'язкового сертифіката відповідності, оскільки він каже про відповідність вищим вимогам, ніж обов'язкові правила, що прописані в законі. Рівень компетентності та репутації органу з сертифікації, який видав сертифікат, забезпечує довіру до таких сертифікатів. Добровільна сертифікація зазвичай базується на заяві виробника, постачальника або продавця певного типу продукції [17].

Основним завданням стандартизації є створення системи нормативно-технічної документації для визначення прогресивних вимог до продукції, що виробляється, для потреб населення, експорту та контролю правильного використання цього документа.

На етапі проектування (або планування) за допомогою стандартизації:

- 1) на основі комплексу стандартів якісних характеристик встановлюються правила щодо безпеки сировини з якої продукція виробляється та вже готової продукції з урахуванням інтересів споживачів і виробників;
- 2) формулюється єдина система показників якості продукції, яка має залежність від призначення виробів в умовах експлуатації;
- 3) визначають норми, вимоги й методи проектування продукції для забезпечення оптимальної якості й виключення нераціонального різноманіття виду, марок і типорозмірів;
- 4) забезпечується високий рівень уніфікації виробництва, механізації й автоматизації виробничих процесів.

На стадії виробництва стандарти підприємств враховують характер і особливості продукції, що випускається, організаційно-технічний рівень підприємств, кваліфікацію виконавців. Вони встановлюють чіткі вимоги до засобів і методів контролю, оцінювання якості продукції. Це дозволяє забезпечити ритмічність виробництва, зменшити втрати від браку.

На стадії обігу й реалізації стандартизація націлена на встановлення вимог порядку й кращих умов при пакуванні, консервуванні, транспортуванні й складуванні, зберіганні й реалізації продукції, зберігаючи її якість на складах, сховищах і базах, у транспортних підприємствах, збутових і торговельних організаціях [18].

На стадії споживання й експлуатації стандартизація встановлює однакові вимоги до обслуговування й ремонту продукції (у тому числі гарантійного), до збору й аналізу інформації про її якість при експлуатації та норми її утилізації [19].

У багатьох випадках до подання заявки на сертифікацію виробник товару направляє його у випробувальну лабораторію. Коли продукт, що підлягає сертифікації, надходить у випробувальну лабораторію, його тестують відповідно до внутрішніх процедур лабораторії та методів, перелічених у стандартах випробувань, визначених схемою сертифікації. Отримані дані, зібрані випробувальною лабораторією, потім передаються або назад виробнику, або безпосередньо сертифікатору продукції.

Продукти часто потребують періодичної повторної сертифікації, також відомої як спостереження. Ця вимога, як правило, визначається в рамках схеми сертифікації, на яку виріб сертифікований. Органи можуть вимагати від постачальників продукції здійснення певної наглядової діяльності, наприклад, витягування зразків продукції з ринку для тестування, щоб зберегти свій статус. Інші приклади діяльності з нагляду включають несподівані аудити виробничого заводу, нагляд за виробництвом та процесом випробувань або просте подання документів від постачальника до сертифікатора продукції, щоб гарантувати, що сертифікований товар не змінився. Інші причини для повторної сертифікації

можуть включати скарги, подані на функціональність продукту, які потребують вилучення з ринку та закінчення терміну дії оригінальної сертифікації.

Перш ніж перейти до розгляду організації сертифікації на підприємстві, слід уточнити визначення основних понять у сфері сертифікації та якості продукції.

Клієнт (client) - організація або особа, яка є відповідальною перед органом із сертифікації за забезпечення того, що сертифікаційні вимоги, зокрема вимоги до продукції, виконуються.

Оцінювання (evaluation) - комбінація функцій діяльності з оцінки відповідності, таких як відбирання та визначання.

Продукція (product) - результат процесу.

Примітка. В ISO 9000:2005 визначено чотири узагальнені категорії продукції:

- послуги (наприклад, транспортування);
- інтелектуальна продукція (наприклад, комп'ютерна програма, словник);
- технічні засоби (наприклад, двигун, механічна деталь);
- перероблені матеріали (наприклад, мастило).

Процес (process) - сукупність взаємопов'язаних або взаємодіючих видів діяльності, що перетворюють входи на виходи.

Послуга (service) - результат принаймні однієї дії, що обов'язково виконується у взаємодії між постачальником та замовником, який зазвичай є нематеріальним.

Сертифікаційні вимоги (certification requirement) - визначені вимоги, зокрема вимоги до продукції, які виконує клієнт як умову отримання або підтримування сертифікації.

Вимога до продукції (product requirement) - вимога, що безпосередньо пов'язана з продукцією та встановлена в стандартах або інших нормативних документах, визначених схемою сертифікації.

Примітка. Вимоги до продукції можуть бути визначені в таких

нормативних документах, як регламенти, стандарти і технічні специфікації.

Схема сертифікації (certification scheme) - система сертифікації, що стосується певної продукції, до якої застосовують однакові встановлені вимоги, конкретні правила та процедури.

Власник схеми (scheme owner) - особа або організація, відповідальна за розроблення та підтримування конкретної схеми сертифікації [20, с. 3].

Орган з сертифікації (certification body) - орган оцінювання відповідності третьої сторони, який керує схемами сертифікації [20, с. 3].

У довгостроковий період існує тенденція до послідовного підвищення якості продукції. Це об'єктивний процес, спричинений дією закону зростаючих потреб. Проте згадана тенденція на окремих відрізках часу не в змозі рельєфно проявитися через існування специфічного взаємозв'язку обсягу пропозиції продукції і вимог споживачів до її якості. В умовах дефіциту, коли пропозиція відстає від попиту, вимоги до якості продукції знижуються, і нерідко істотно. Водночас із насиченням ринку продукцією її якість виступає на перший план, всезростаючі вимоги до неї поступово стають однією з основних рушійних сил виробництва [21].

Досягнута якість продукції - це сукупність усіх її властивостей, що можуть характеризувати спроможність даної продукції задовольнити потреби кінцевого споживача відповідно до її цільового призначення. І чим вищою буде якість продукції, тим повніше задовольняються потреби споживача.

Основними причинами, що визначають необхідність забезпечення і підвищення якості, є:

- безперервне і кількісне зростання потреб (особистих, суспільних, виробничих), їх якісний розвиток і видозміна;
- зростання ролі і темпів науково-технічного прогресу в розвитку науки, техніки, виробництва, економіки;
- удосконалення та ускладнення конструкцій виробів, що випускаються, підвищення значущості функцій, які виконуються ними;
- збільшення обсягу виробництва продукції і, як наслідок, можливе

зростання вартості браку;

- посилення вимог до інтенсифікації виробництва і підвищення його ефективності;

- посилення конкуренції на внутрішніх і світових ринках [22, с. 39].

Сертифікаційні випробування проводять на території та обладнанні замовника або виробника за умов проведення попередньої атестації випробувального обладнання за присутності експерта із сертифікації під час випробувань для забезпечення їх об'єктивності. За результатами випробувань складають протокол, у якому відображено результати випробувань заявленої продукції та який є офіційним документом, що служить основою для видачі сертифіката відповідності.

На міжнародному ринку в поняття якості включається все, що сприймається споживачами, а саме: фізичні властивості; функціональні характеристики; конструктивні й ергономічні параметри; безпека користування товаром; упаковка; дозування.

Рівень якості являє собою відносну характеристику якості продукції, що базується на порівнянні значень показників якості оцінюваної продукції з базовими значеннями відповідних показників. Іншими словами, рівень якості продукції - це кількісна характеристика міри придатності того або іншого виду продукції для задоволення конкретного попиту на неї порівняно з відповідними базовими показниками за фіксованих умов споживання [23, с. 44].

Продукція, що проходить сертифікаційні випробування, може знаходитися в двох станах:

- 1) відповідає встановленим вимогам;
- 2) не відповідає встановленим вимогам.

Під час проведення сертифікації можливо виділити два основні етапи, що зображені на рис. 1.2.

1. Перший етап - це попередня перевірка продукції.
2. Другий етап - остаточний аналіз виробу з урахуванням отриманих даних.

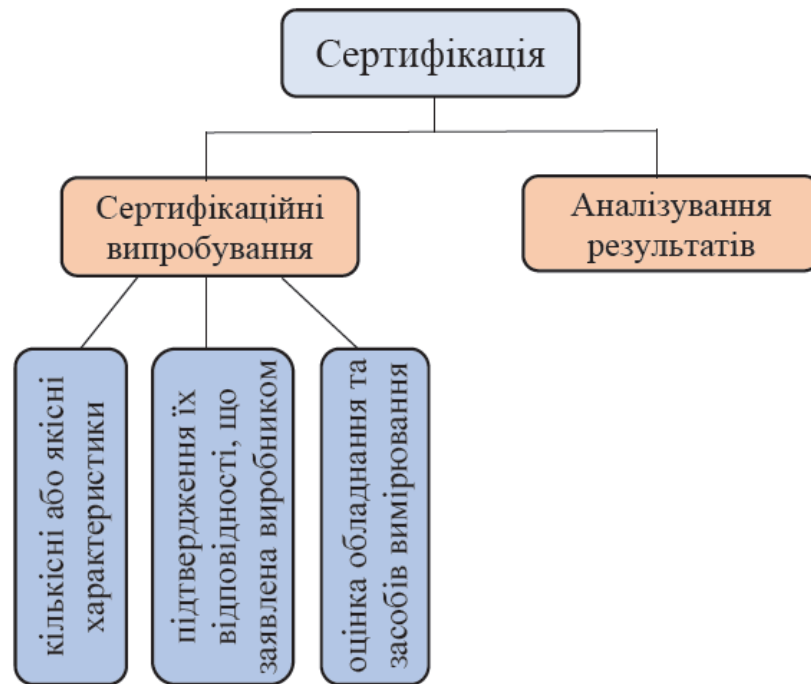

Рис. 1.2. Основні етапи сертифікації

Джерело: [25]

Порядок внутрішньої організації сертифікаційних випробувань у лабораторіях (випробувальних центрах) визначається планом проведення випробувань, методом відбору зразків, процедурою обробки даних та правилами прийняття рішення

Серед методів підтвердження відповідності можливо виділити такі:

1. Проведення вимірювань. За допомогою цього методу можливо визначити значення отриманого параметра або величини й того, якою мірою отримані результати вимірювання близькі до дійсного значення. Показники точності можливо визначити за допомогою допустимої похибки вимірювань.

2. Випробування. За допомогою цього методу можливо визначити значення отриманого параметра або величини за заданих факторів та режимів, що впливають на них, та які визначають значення параметра або величини й того, якою мірою отримані результати вимірювання близькі до дійсного значення за заданих факторів и режимів випробувань. Показник точності визначають як суму похибок факторів, режиму та вимірювань.

3. Контроль. За допомогою цього методу можливо встановити, що

параметр або величина за заданих факторів, що впливають, та режимів випробувань знаходиться в допуску та ступінь достовірності знаходження величини або параметра не виходить за допустимі межі.

Оскільки сертифікація є інструментом захисту інтересів споживача, то під час проведення сертифікації на основі результатів сертифікаційних випробувань виносяться рішення не про конкретну партію продукції (як за результатами звичайних контрольних та здавальних випробувань), а про можливість постачальника взагалі виробляти продукцію такого виду відповідно до вимог споживача. Тому і зміст робіт із сертифікації істотно відрізняється від робіт, що виконуються під час випробувань [24, с. 67].

У разі отримання у процесі сертифікації позитивного результату споживачу видається документ, який називається «сертифікат відповідності» та який підтверджує відповідність продукції всім мінімальним вимогам, установленим національним законодавством. Цей документ є перепусткою ринку у законодавчо регульованій сфері.

Сертифікація - важливий чинник забезпечення довіри під час взаємних поставок продукції, а також вирішення таких великих соціальних завдань, як гарантія безпеки продукції, що споживається (використовується), охорона здоров'я і майна громадян, захист навколишнього середовища.

Розвиток сертифікації в загальному економічному просторі різних держав має на увазі взаємне визнання результатів сертифікації продукції, що може бути засноване на гармонізації законодавчої бази, використанні єдиних стандартів та взаємновизнаних механізмів встановлення відповідності.

На рівні європейських країн взаємини суб'єктів сертифікації регулюються серією європейських стандартів EN 45000. Багато органів із сертифікації та випробувальних лабораторій, які здійснюють випробування з метою сертифікації, проходять акредитацію, тобто отримують офіційне визнання того, що вони можуть проводити певні види діяльності. Зокрема, акредитація може полягати в тому, що орган з акредитації, керуючись стандартами EN 45002 або EN 45010, перевіряє виконання випробувальною лабораторією або органом із

сертифікації стандартів EN 45001 або EN 45011 відповідно [24, с. 67].

Ще одним способом підтвердження відповідності продукції необхідним параметрам є декларація про відповідність, у якій постачальник, згідно зі стандартом EN 45014, заявляє під свою виняткову відповідальність про те, що конкретна продукція відповідає конкретному стандарту або іншому нормативному документу, на який ця декларація посилається. При цьому постачальник повинен забезпечити дотримання необхідних параметрів у допустимих межах та контролювати всі види своєї діяльності на всіх етапах виробництва.

Якщо постачальник дійсно здатний стабільно виконувати та контролювати виконання вимог стандарту або іншого документа, на який він посилається у декларації про відповідність, то, можливо, цей спосіб встановлення відповідності буде для такого постачальника найбільш економічно доцільним. Проте навіть у разі виконання всіх умов стандарту EN 45014 постачальник може поділити ризик відповідальності за продукцію з органом сертифікації, запросивши сертифікацію цієї продукції незалежною третьою стороною [24, с. 67].

В економічній літературі виділяють близько 150 видів ризиків при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності та виконання зовнішньоторговельного контракту. Мінімізувати вірогідність виникнення або впливу більшості ризиків можливо за допомогою детального аналізу майбутніх партнерів та ринків збуту та ретельного складання зовнішньоекономічного контракту з врахуванням всіх можливих ризиків. Ризики щодо якості, маркування, упакування та митного оформлення товарів зменшуються за допомогою використання та впровадження міжнародних стандартів. Отже, можна виокремити два рівня вирішення проблеми мінімізації ризиків в зовнішньоекономічній діяльності:

- рівень держави - митне оформлення товарів;
- рівень підприємства-експортера - якість, маркування та пакування вже конкретно товару.

Звичайно, у різних країнах, у тому числі в країнах ЄС, митне законодавство різне, але всі вони базуються на спільних принципах та відповідають міжнародним нормам та рекомендаціям Всесвітньої митної організації. Відповідно до положень Світової організації торгівлі (СОТ), впровадження методів управління ризиками в митну справу є засобом прискорення митних процедур. Зокрема, Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) від 1994 року вказувала на необхідність «мінімізувати кількість і складність процедур імпорту та експорту та спростити вимоги до імпортно-експортних документів» [26].

Отже, значно підвищується конкурентоспроможність продукції на зовнішніх ринках, а її якість підтверджується спеціально розробленими міжнародними стандартами та сертифікатами. Однак увага все ще зосереджена на максимальному задоволенні потреб споживачів, тому варто враховувати всі аспекти якості продукції. Щоб задовольнити ринковий попит і забезпечити довгострокову конкурентоспроможність продукції, підприємства повинні не тільки розуміти поточні потреби споживачів, а й передбачати майбутнє та рівень цих потреб. Сертифікація продукції постає одним із найважливіших елементів системи управління якістю. Кожен товар, що компанія має намір продати, повинен мати сертифікат, який підтверджує безпеку продукції та екологічну чистоту для споживача. Він допомагає участі елементів підприємницької діяльності в світовому економічному співпраці.

На практиці використовуються різноманітні методи для підтвердження відповідності продукції необхідним умовам. Такі маніпуляції мають право робити замовники, виробник, а також незалежні організації та органи. Державний контроль за дотриманням обов'язкових стандартів, технікою безпеки, наглядом за санітарним станом, відомчий контроль та приймання товарів для державних потреб може бути незалежним.

Адаптація товарів для експорту на зовнішні ринки вкрай складна, оскільки кожна країна прагне захистити свого виробника і споживачів, підвищуючи стандарти якості. Саме це зумовлює розробку та впровадження

великої кількості технічних, санітарних вимог до імпортованих продуктів у різних країнах світу. Є спроби гармонізації цих стандартів, наприклад, українських та країн ЄС, але цей процес повільний та складний. Така невідповідність українських та європейських стандартів у більшості випадків зумовлює низькі обсяги експорту українських несировинних товарів.

На відміну від процесу адаптації, схема адаптації до вимог інших країн досить проста [27]:

- обрати сертифікаційну компанію з переліку органів сертифікації в країні (для цього достатньо зайти на державні ресурси зі стандартизації, де завжди є переліки таких організацій);
- звернутися до сертифікаційної компанії та перевірити відповідність вашого стандарту продукту до діючих стандартів країни. Якщо є така відповідність, то існує можливість експортувати.

Якщо такої відповідності немає, тоді потрібно:

- отримати інформацію про стандарти і вимоги до вашого товару і вартості сертифікації продукту;
- визначити економічну доцільність з отримання сертифіката якості та прийняття рішення про експорт у країну;
- звернутися до сертифікаційної компанії про сертифікацію товару.

На даний час, експортери, що нормалізували поставки в країни ЄС починають експортувати свою продукцію до інших країн. Найперспективнішими та цікавими напрямками є ринки КНР, Індії та Африки, а також ринки мусульманських країн. Будь-який з названих ринків демонструє певні особливості в питаннях імпорту продукції.

Експортерам слід пам'ятати, що при імпорті в Азію, а саме в Китай харчових товарів потрібно в обов'язково отримати сертифікат Label Verification Certificate for Imported Food, про пройдену сертифікацію етикетки. Для отримання такого сертифікату варто надати документи відповідно до стандарту General Standard for the Labeling of Pre-packaged Food - GB7718-2011. Законодавством КНР встановлено правила реєстрації в AQSIQ (Головне

управління з контролю якості, інспекції і карантину Китайської Народної Республіки). Виконавши вимоги щодо якості товарів та маркування згідно законів КНР, потенційний експортер має право здійснювати експортно-імпортні операції з Китаєм. Експортерам, проводячи свою діяльність в Індію необхідно знати, що стандарти країни дорівнюють міжнародним нормам і великий відсоток приведений у відповідність до правил Міжнародної організації зі стандартизації. Закони країни дуже схожі до європейських і, зазвичай, перед українськими експортерами не виникають проблеми з додержанням вимог якості. Проте експорт декотрих товарів допустимий тільки за умови додержання індійських стандартів безпеки, тоді експортер повинен отримати дозвіл від BIS (Бюро індійських стандартів).

Здійснюючи експорт в мусульманські країни та країни Африки, виробники також зіштовхуються з вимогами обов'язкової сертифікації. До прикладу, екпортуючи товари в Нігерію потрібно пройти сертифікацію у Національному агентстві з регулювання та контролю продуктів харчування та лікарських засобів (NAFDAC), а для мусульманських країн обов'язковим етапом є отримання сертифікату відповідності типу Халяль [27].

1.3. Загальні методологічні підходи до проведення стандартизації та сертифікації у світі

Важливість стандартизації для бізнесу, промисловості та економіки важко переоцінити. Завдяки їй зберігаються і гроші, і час, так як використовуються вже розроблені і протестовані типові об'єкти і алгоритми. Поліпшується надійність розрахунків і виробів, так як застосовуються неодноразово перевірені на практиці рішення. І, нарешті, спрощується ремонт і обслуговування обладнання, інструментарію, так як задіюються взаємозамінні стандарти, деталі і вузли.

Не менш важлива сертифікація - процедура підтвердження відповідності товару, послуги, роботи встановленим вимогам, здійснювана третьою

(незалежною, що не переслідує особистих інтересів) особою. Саме вона дарує зацікавленим сторонам впевненість, що конкретний об'єкт дійсно задовольняє актуальним законним вимогам.

Стандартизація – це [27]:

- розробка, публікація та застосування правил, норм і характеристик, покликаних забезпечити: безпеку певної продукції, послуги або роботи, взаємозамінність і сумісність, висока якість продукції;

- діяльність, спрямована на впорядкування, досягне встановленням спеціальних положень для їх багаторазового застосування щодо існуючих або потенційних завдань;

- процес, який призводить до трьох важливих результатів: підвищення рівня відповідності товарів і послуг їх функціональному призначенню, усунення перешкод для центрів і контактів міжнародної торгівлі, сприяння світовому науково-технічному співробітництву.

Стандарт - це лекало, еталон. Провести, виконати за стандартом-зробити що-небудь за характеристиками і параметрами встановленого зразка.

Важливо розрізняти рівні, на яких розробляються та контролюються стандарти [32]:

1. Міжнародний. Тут виділяється ISO (ICO) - International Organization for Standardization (інтернаціональна організація стандартизації). Відповідність її вимогам-необхідна умова для виходу на світові ринки.

2. Міждержавний. Мається на увазі система стандартів, прийнята об'єднанням декількох країн. Наприклад, в СНД (Союзі незалежних країн) це ДСТУ (Державний стандарт). Але важливо, що при розробці ДСТУ завжди спираються на положення, прийняті ISO.

3. Національний. Іншими словами, система стандартів, прийнята в окремій країні. В Україні це вже згадані ДСТУ, у Великобританії - BS.

4. Промисловість. На цьому рівні знаходяться стандарти, створені для конкретної галузі виробництва.

5. Нижчими рівнями є, відповідно, стандарти підгалузей, окремих

підприємств, а також наукових, інженерних і технічних співтовариств.

Міжнародний - тип стандартизації, в якій можуть брати участь всі уповноважені на це організації світу. Відповідно, міжнародним стандартом буде той, що прийнятий глобальним, міжнародним установою. Він може поширюватися на характеристики продукції, умови використання, зберігання, транспортування, збуту та утилізації. Покривати не тільки продукти, а й послуги, роботи, упаковку, символіку, маркування або термінологію.

Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй (ЄЕК ООН) виділяє п'ятнадцять секторів виробництва, для яких міжнародні сертифікати життєво необхідні [28]:

1. Атомна енергетика з радіаційною безпекою та захистом.
2. Матеріали.
3. Машинне обладнання.
4. Медикаменти та товари для здоров'я.
5. Метрологія.
6. Обробка даних.
7. Охорона навколишнього середовища.
8. Оцінка та забезпечення якості.
9. Протипожежний та антивандальний захист.
10. Будівельне обладнання та запчастини до нього.
11. Трактори, інший службовий транспорт для лісового та сільського господарства.
12. Транспортне обладнання.
13. Електричне обладнання, електронна техніка.
14. Енергетика.
15. Інша продукція та обладнання.

Пріоритетних напрямків розвитку, головних завдань у міжнародній сертифікації чотири:

- забезпечити безпечно для життя і здоров'я користування товарами і послугами;

- поліпшити стан навколишнього середовища;
- усунути технічні та нормативні бар'єри для процвітання міжнародної торгівлі;

- сприяти науково-технічному прогресу.

Сертифікація переслідує наступні цілі [29]:

1. Зробити рівень якості товарів і послуг однаково високим для всіх країн світу.

2. Сформувані єдині норми, вимоги і методики, необхідні для якнайшвидшого впровадження прогресивних технологій виробництва.

3. Гарантувати взаємозамінність деталей і комплектуючих для складного обладнання.

4. Сприяти взаємообміну науковими і технічними знаннями між державами.

5. Сприяти агрегації та уніфікації промислової продукції.

6. Забезпечити єдині достовірні міжнародні еталони одиниць різноманітних фізичних величин.

7. Створювати Уніфіковані системи класифікації та кодування для технічних і економічних даних, домагатися прийняття єдиних термінів для важливих галузей техніки, економіки і науки.

8. Прийняти загальну систему щодо забезпечення безпеки праці, охорони природи і регуляції використання невідновлюваних природних багатств.

Міжнародні стандарти об'єднані головною метою - створити на світовому рівні єдину методичну основу, на базі якої можна розробляти нові та вдосконалювати існуючі системи якості.

Повсюдне впровадження глобальних стандартів ІСО веде за собою десять безсумнівних плюсів [31]:

1. Покращиться якість товарів, робіт і послуг до світового рівня.

2. Збільшиться ефективність виробництва, вдосконалюється система управління підприємствами.

3. Зменшиться відсоток бракованих виробів.

4. З'явиться можливість участі в конкурсах і тендерах, де від конкурсантів потрібні міжнародні сертифікати якості.

5. Зростуть обсяги експортованої продукції.

6. Виникне можливість збуту національної, місцевої продукції за світовими цінами.

7. Зросте ступінь довіри з боку як вітчизняних, так і зарубіжних клієнтів, інвесторів.

8. Збільшаться шанси на перемогу в глобальній конкурентній боротьбі.

9. Зросте ймовірність виходу на ринки розвинених країн, недоступні без міжнародного сертифіката.

10. Зміцниться ділова репутація місцевих фірм в очах кредиторів і ділових партнерів (як місцевих, так і іноземних).

Впровадження має дві головні цілі: перша - сприяти розвитку національних сертифікаційних систем з метою стимулювання місцевого бізнесу на обмін продукцією та послугами на міжнародному рівні, друга - розвивати глобальне співробітництво в інтелектуальній, економічній, технічній та науковій сферах.

Щоб зрозуміти суть стандартизації, важливо розглядати її в трьох іпостасях [32]:

1. Практична діяльність: як розробка нормативів, так і застосування правил і вимог, здатних забезпечити оптимальне рішення повторюваних завдань в комерції, виробництві, суспільного життя.

2. Система управління: у кожній державі є департаменти, системи або структури, створені для планового управління практичною частиною стандартизаційної діяльності. У своїй роботі ці відповідальні органи зобов'язані спиратися на нормативно-технологічну документацію державного рівня.

3. Наука: вчення про засоби і методи здатне виявити, узагальнити і сформулювати закономірності стандартизаційної діяльності в цілому і по конкретних її галузях.

Для бізнесу є важливими перші два види, проте варто розуміти, що вони

нерозривно пов'язані з третім.

Вже було відзначено, що це незамінна для бізнес-середовища діяльність. У комерційному розрізі вона виконує десять головних ролей [30]:

1. Мінімізує витрати на виготовлення продукції за рахунок використання вже розроблених зразків, технологій і креслень.
2. Забезпечує відмінну якість робіт, продуктів і послуг.
3. Підвищує конкурентоспроможність продукції.
4. Дозволяє досягти технічної та інформаційної сумісності.
5. Сприяє раціональному використанню природних ресурсів.
6. Гарантує безпеку життя і здоров'я громадян, забезпечує збереження майна юридичних і фізичних осіб.
7. Забезпечує порівнянність вимірювань, випробувань, статистики, досліджень.
8. Спрощує експлуатацію, ремонт і обслуговування продукції, що випускається.
9. Передбачає взаємозамінність послуг, продуктів, робіт.
10. Сприяє науково-технічному прогресу.

Завдяки цьому бізнесу не потрібно «винаходити велосипед» - вже існують типові конструкції і деталі, чия функціональність і надійність перевірені на практиці. Важливе значення полягає ще і в тому, що вона сприяє дотриманню технічних регламентів.

Процедура стандартизації на будь-якому рівні повинна проводитися відповідно до принципів [28]:

1. Добровільне застосування документації.
2. Збалансованість інтересів сторін, зайнятих у розробці, виготовленні, продажу та споживанні стандартизованих продуктів і послуг.
3. Використання міжнародного стандарту як приклад, лекала при розробці національних.
4. Мінімальне перешкоджання виробництву, виконанню робіт, поширенню виробів, наданню послуг при досягненні стандартизаційних цілей.

5. Системність - розгляд кожного стандартизованого об'єкта як «гвинтика» більш складної системи.

6. Прагнення до гармонізації - неприпустимість розробки таких стандартів, що можуть перешкоджати положенням технічних регламентів.

7. Турбота про динамічний випереджаючому розвитку стандартів.

8. Досягнення як економічної, так і соціальної ефективності.

9. Чітке формулювання положень документів, неприпустимість двозначних тлумачень.

10. Об'єктивності перевірки вимог встановлених стандартів - простими словами, перевірка повинна бути на 100% здійснена наявними інструментами вимірювання, експертними та соціологічними методиками.

Крім цього, відповідальні особи повинні забезпечити достатні умови для можливості однакового використання стандартів. Досягти вже позначених нами цілей на практиці допомагають наступні прийоми [29]:

1. Агрегатування-конструювання та виготовлення агрегатів (виробничих вузлів, складених з уніфікованих деталей).

2. Комплексна стандартизація - установка комплексних вимог щодо об'єктів.

3. Випереджаюча - вироблення вимог до об'єктів, які стануть актуальними не сьогодні, а тільки в найближчому або далекому майбутньому.

4. Параметрична-фіксування кількісних (числових) значень для характеристики параметрів стандартизованих об'єктів.

5. Уніфікація - цілеспрямоване зменшення різновидів об'єктів, що мають однакове, схоже функціональне призначення.

6. Упорядкування - знаходження для кожного об'єкта свого місця в системі аналогічних йому найменувань. Завдяки цьому методу створюються переліки стандартних об'єктів з вичерпним описом. Фахівці домагаються впорядкування п'ятьма основними способами-це:

- оптимізація-визначення оптимальних характеристик і параметрів стандартизованих об'єктів;

- селекція-відбір найбільш оптимальних, досконалих, економічно вигідних об'єктів;

- симпліфікація-вибірка непридатних об'єктів;

- систематизація-Класифікація об'єктів;

- типізація - розробка та затвердження типових об'єктів.

Кожен з позначених методів по-своєму важливий і незамінний.

Серед уповноважених глобальних установ і виділяються [30]:

1. Міжнародна організація стандартизації (ISO) - координація на міжнародному рівні різних промислових стандартів, прийняття їх на світовому рівні.

2. International Telecommunication Union, Міжнародний Союз Електрозв'язку (ITU) - стандарти електрозв'язку, координація розроблених на глобальному рівні норм, приписів і рекомендацій, що можуть бути застосовані в побудові та експлуатації світових телемереж і обслуговуючих їх сервісів.

3. International Electrotechnical Commission, Міжнародна електротехнічна комісія (IEC, МЕК) - стандарти фізичних характеристик електронної та електричної техніки.

4. У міжнародних процедурах можуть також брати участь ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я), ЄЕК ООН (Європейська економічна комісія ООН), СОТ (Світова організація торгівлі), МАГАТЕ (Міжнародне агентство з атомної енергетики), МБМВ (Міжнародне бюро мір і ваг) та ін.

Сертифікація-це.

- підтвердження відповідності третьою незалежною стороною (перша сторона-надає об'єкт, друга сторона-зацікавлена в об'єкті);

- формат посвідчення безпеки товарів, робіт і послуг.

- форма підтвердження відповідності об'єктів встановленим вимогам, здійснювана органом по сертифікації [31].

Окремо виділяється міжнародна сертифікація - «процес, процедура або комплекс заходів, що засвідчують якість виробленої і перевіряється продукції, в ході яких третя незацікавлена сторона здійснює перевірку продукції з

подальшим наданням письмових висновків про її невідповідність або відповідність чинним міжнародним стандартам». Так називається і видача сертифіката відповідності-документа, здатного засвідчити відповідність об'єкта вимогам технічних регламентів, умовам договорів або стандартам певного рівня.

Виділяється три основних типи сертифікації-по об'єкту її поширення:

1. Продукції. Може бути як обов'язковою, так і добровільною. Процедуру проводять акредитовані національними (державними) структурами організації.

2. Підприємств - (реєстрація) систем менеджменту. На практиці мало відрізняється від перевірки на відповідність стандартам. Процедуру правомочні провести тільки акредитовані служби - дана перевірка добровільна.

3. Персоналу. Це один з вірних способів переконатися, що сертифіковані особи профпридатність, компетентні у вирішенні службових завдань. Тому іноді процедура проходить у форматі оцінки кваліфікації. Найчастіше проводиться іспит, де результати учасників оцінюються за прийнятою бальною системою.

Список об'єктів, які можуть підлягати сертифікації, ширше, проте Класифікація обмежується основними найменуваннями.

Обов'язкова - найпоширеніший формат оцінки відповідності. Перед процедурою обов'язково встановлюють:

- параметри або характеристики, що необхідно перевірити;
- нормальні, стандартні та граничні показники;
- коло відповідальних осіб;
- карту проведення сертифікаційних заходів.

Під обов'язковою сертифікацією мають на увазі відразу кілька методів оцінки відповідності - декларування, державну реєстрацію і саме сертифікація. Уточнимо, що цьому підлягає тільки продукція, а не послуги і роботи [27].

Значення для бізнесу в наступному:

1. Підтверджує, що продукція дійсно відповідає вимогам безпеки, встановленим на державному рівні.

2. Стимулює конкурентоспроможність продукції що на внутрішньому, що на зовнішньому ринку.

3. Допомогає споживачам вибирати справді надійні товари.

4. Дає Покупцеві впевненість, що він набуває виріб, безпечно як для його здоров'я, так і для навколишнього середовища (продавець дійсно вказав на упаковці, етикетці достовірну інформацію).

5. Формує умови для безперешкодного переміщення продуктів між експортером та імпортером, що сприяє гармонійному розвитку міжнародної торгівлі.

Таким чином, вона відкриває перед бізнесом ринки, підвищує довіру до товару вітчизняних і зарубіжних споживачів. Добровільна сертифікація відрізняється від обов'язкової двома моментами [32]:

1. Підприємець сам вирішує, чи варто її проводити (або не проводити).

2. Сертифікувати можна не тільки продукцію, але і технології її виробництва, а також послуги і роботи.

Підсумки заходів, проте, схожі: і добровільне, і обов'язкове сертифікація підтверджує, що об'єкти відповідають вимогам міжнародних або національних стандартів, технічних умов.

Значення для бізнесу в наступному [33]:

1. Збільшує конкурентоспроможність виробів, робіт і послуг за рахунок присвоєння заслуженого знака якості.

2. Дає право на участь у державних, регіональних та міських тендерах.

3. Надає офіційне задокументоване підтвердження якості об'єкта.

4. Допомогає залучити інвестиції.

5. Надає лояльне ставлення що з боку ділових партнерів, що з боку органів держконтролю.

6. Служить відмінною рекламою, благотворно впливає на довіру споживачів.

Процедуру проводять СДС (системи добровільної сертифікації). У ряді країн видаються ними сертифікати не відкривають доступ на внутрішні і

зовнішні ринки, але зате дозволяють вирішити важливі маркетингові завдання, збільшити лояльність аудиторії.

Сертифікація відрізняється від декларування, оцінки якості та інших процедур наступними моментами [33]:

1. Сертифікацію можуть проводити лише акредитовані державними органами структури.

2. Сертифікат може бути оформлений тільки на спеціальному бланку встановленого зразка.

3. Відповідальність за неупередженість і чесність проведених перевірок, за безпеку перевірених об'єктів розділяється «50-на-50» між заявником і органом, уповноваженим виписати сертифікат.

4. Сертифікат повинен бути обов'язково зареєстрований в державному реєстрі.

5. Для оцінки відповідності використовуються спеціальні документи: АСП (акти аналізу стану виробництва), протоколи випробувань та ін.

Відмінні характеристики багато в чому залежать від країни.

Висновки до розділу 1

Таким чином, приходимо до висновку, що сертифікація, стандартизація та управління якістю в сучасних бізнес-процесах стали необхідними стратегічними інструментами для досягнення конкурентних переваг та забезпечення успіху підприємств на ринку. При цьому сертифікація дозволяє підтвердити відповідність продукції стандартам і вимогам, що сприяє підвищенню довіри споживачів та розширенню географії збуту кінцевого продукту. А стандартизація створює умови для уніфікації та спрощення виробничих процесів, що зменшує рівень виробничих витрат, а також позитивно впливає на ефективність функціонування суб'єкта господарювання.

Важливого значення в даному аспекті набуває необхідність формування системи управління якістю на підприємстві, що дає змогу систематичного

вдосконалення внутрішніх управлінських процесів та робить їх більш ефективними. При цьому в комплексі усі зазначені підходи сприяють підвищенню якості продукції підприємства та дають йому змогу підвищувати якість управління ризиками і підвищує загальну ефективність господарської діяльності, що проявляється у зростанні рівня прибутковості суб'єкта господарювання. Таким чином, саме поєднання ефективної системи управління якістю з стандартизацією та сертифікацією продукції робить підприємства більш конкурентоспроможними на ринку та формує умови для їх стійкого розвитку в довгостроковій перспективі. Відтак, забезпечення ефективності підприємств сучасному бізнес-середовищі передбачає необхідність постійного вдосконалення систем управління якістю на основі дотримання високих стандартів і норм якості продукції.

Узагальнюючи вищезазначене, можна припустити, що питання забезпечення якості та конкурентоспроможності продукції дає можливість реалізувати відстежуваність процедур із сертифікації, забезпечить достовірність даних, підвищить довіру споживачів до сертифікованої продукції, дасть змогу зменшити витрати та час на проведення сертифікаційних випробувань. Сертифікація як шлях удосконалення розвитку підприємництва не повинна створювати зайвих перешкод у торгівлі та має перетворитися на ефективний засіб боротьби на зовнішніх ринках постачальників. Тому вивчення та вдосконалення процедури сертифікації дасть змогу виробнику мати документальне підтвердження якості своєї продукції.

Таким чином, кожному експортеру на початку своїх експортних операцій необхідно приділяти надзвичайну увагу аналізу збутового ринку. Також потрібно виконати аналіз законодавства країни, куди буде спрямовано експорт, тому що у ньому можливий ряд певних вимог до експортної продукції. Не маючи правильної інформаційної бази виробник ризикує, або отримати збитки, або навіть може отримати штрафні санкції чи кримінальну відповідальність.

Проведене дослідження визначило, що стандартизація - це діяльність по розробці, опублікуванню і застосуванню стандартів, а також по встановленню

норм, правил і характеристик з метою забезпечення безпеки продукції, робіт і послуг для навколишнього середовища, життя, здоров'я і майна, технічної та інформаційної сумісності, взаємозамінності і якості. Роль для бізнесу: економія коштів і часу, підвищення надійності виробів і результатів розрахунків, спрощення ремонту і обслуговування, забезпечення конкурентоспроможності, гарантія високої якості і безпеки.

Сертифікація – це визначення: форма підтвердження відповідності об'єктів встановленим вимогам, здійснювана уповноваженими сертифікаційними структурами. Специфіка: обов'язковій сертифікації підлягає тільки продукція, а добровільне сертифікування може поширюватися також на процеси виробництва товарів, що надаються послуги.

Стандартизація та сертифікація важливі як для бізнесу, так і для всієї сучасної спільноти в цілому.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ УПРАВЛІННЯ СЕРТИФІКАЦІЄЮ СТАНДАРТИЗАЦІЄЮ ТА ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Аналіз стану сертифікації за системою ISO у світі та в Україні

Огляд ISO сертифікацій стандартів системи управління у 2022 році. Огляд сертифікацій ISO - це щорічне дослідження кількості дійсних сертифікатів на відповідність стандартам систем менеджменту ISO у всьому світі. Постачальниками даних є органи сертифікації, акредитовані членами IAF MLA.

У табл. 2.1 нижче показано загальну кількість дійсних сертифікатів і загальну кількість локацій для кожного стандарту, охопленого опитуванням. Сертифікат - це документ, виданий органом сертифікації після того, як клієнт продемонстрував відповідність стандарту, а «локація» - це постійне місце розташування, де організація виконує роботу або надає послуги.

Таблиця 2.1

Кількість виданих сертифікатів за стандартами сертифікації систем менеджменту ISO у 2022 році

Стандарти	Кількість сертифікатів у світі	Кількість локацій у світі	Кількість сертифікатів в Україні	Кількість локацій для України
1	2	3	4	5
ISO 9001:2015	1265216	1666172	1507	1949
ISO 14001:2015	529853	744428	334	460
ISO 45001:2018	397339	512069	254	326
ISO IEC 27001:2013	71549	120128	87	126
ISO 22000:2018	45459	51535	256	265
ISO 13485:2016	29741	40449	33	51
ISO 50001:2018	28164	55883	17	90
ISO 20000-1:2018	27009	29616	1	1
ISO 37001:2016	5969	12837	6	6
ISO 22301:2012&2019	3200	10658	2	12
ISO 39001:2012	1550	3662	-	-
ISO 55001:2014	997	2449	-	-
ISO 28000:2007	521	973	-	-

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5
ISO 20121:2012	247	526	-	-
ISO 29001:2020	177	253	-	-
ISO 44001:2017	118	166	-	-

Джерело: [34]

Розшифрування до абревіатур стандартів:

ISO 9001:2015 Системи управління якістю. Вимоги

ISO 14001:2015 Системи управління навколишнім середовищем. Вимоги з настановою щодо використання

ISO/IEC 27001:2013 Інформаційні технології. Методи безпеки. Системи управління інформаційною безпекою. Вимоги

ISO 22000:2018 Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-якої організації в харчовому ланцюгу

ISO 45001:2018 Системи управління гігієною та безпекою праці. Вимоги з інструкціями щодо використання

ISO 13485:2016 Медичні прилади. Системи управління якістю. Вимоги для нормативних цілей

ISO 50001:2018 Системи енергоменеджменту. Вимоги з інструкціями щодо використання

ISO 22301:2012&2019 Соціальна безпека. Системи управління безперервністю бізнесу. Вимоги

ISO/IEC 20000-1:2018 Інформаційні технології. Управління послугами. Частина 1. Вимоги до системи керування послугами

ISO 28000:2007 Специфікація систем управління безпекою для ланцюга поставок

ISO 37001:2016 Системи управління протидією хабарництву. Вимоги з настановою щодо використання

ISO 39001:2012 Системи управління безпекою дорожнього руху. Вимоги з настановою щодо використання

ISO 20121:2012 «Системи управління сталим розвитком подій. Вимоги з настановами щодо використання»

ISO 29001:2020 Нафтова, нафтохімічна та газова промисловість. Системи управління якістю для окремих галузей. Вимоги до організацій, що постачають продукцію та послуги.

ISO 44001:2017 Системи управління спільними діловими відносинами. Вимоги та структура

ISO 55001:2014 Управління активами – системи менеджменту – вимоги.

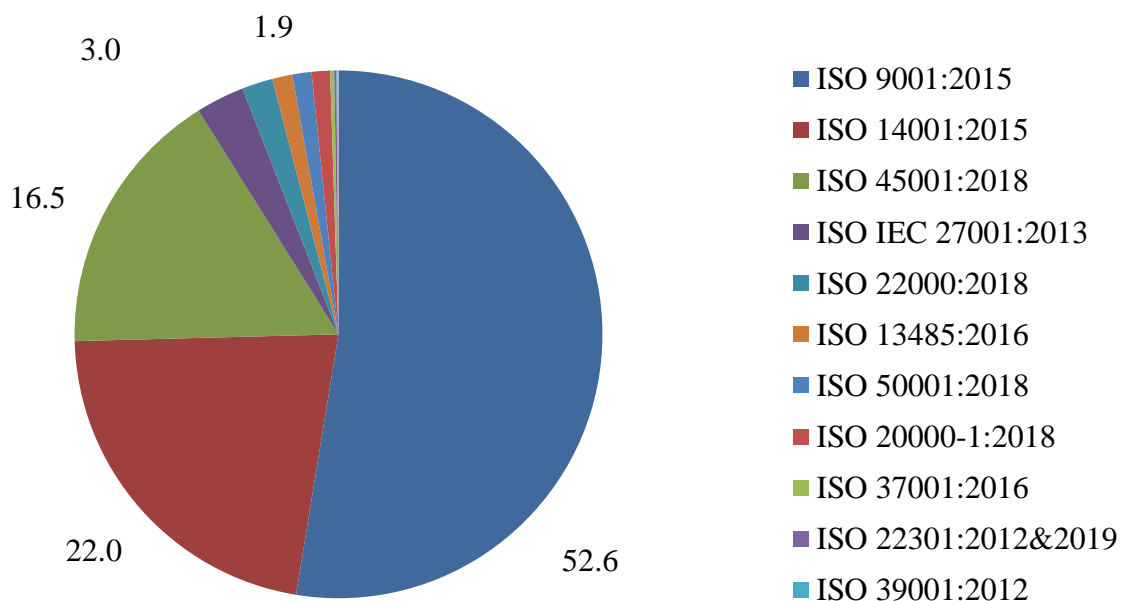

Рис. 2.1. Питома вага кількості дійсних сертифікатів за стандартами у світі у 2022 році

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.1

Як видно з наведеної табл. 2.1 та рис. 2.1 та 2.2 найбільш розповсюдженою у світі є система сертифікації ISO 9001:2015 Системи управління якістю – більше 52% у 2022 році, наступною є ISO 14001:2015 Системи управління навколишнім середовищем із 22% і третьою за розповсюдженістю є ISO/IEC 27001:2013 Інформаційні технології. Методи безпеки. Системи управління інформаційною безпекою – 16,5%, всі інші займають до 3% у питомій вазі.

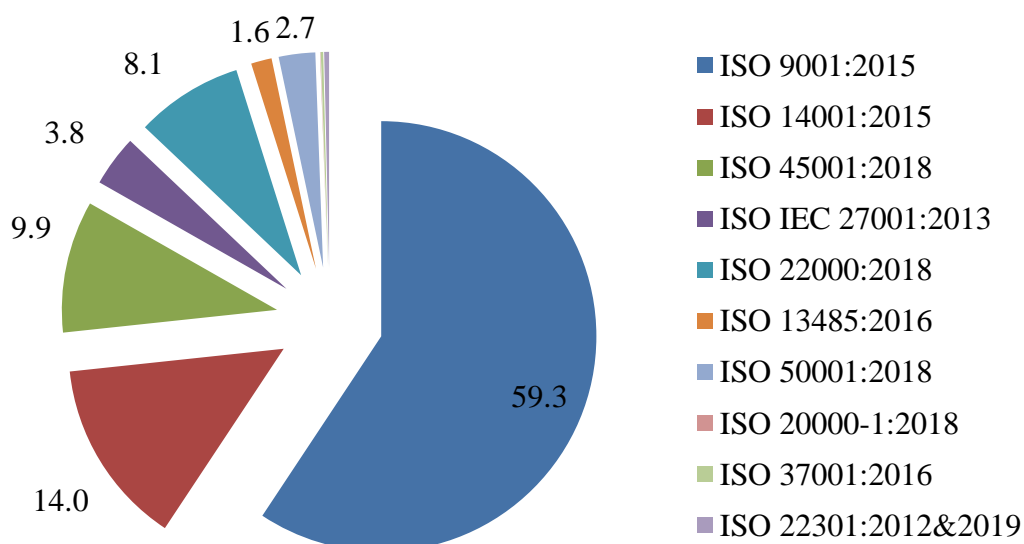

Рис. 2.2. Питома вага кількості дійсних сертифікатів за стандартами в Україні 2022 році

Джерело: побудовано автором за даними табл. 2.1

Найбільш розповсюдженою в Україні є також система сертифікації ISO 9001:2015 Системи управління якістю – більше 59% у 2022 році, наступною йде ISO 14001:2015 Системи управління навколишнім середовищем із 14% і третьою за розповсюдженістю є ISO/IEC 27001:2013 Інформаційні технології. Методи безпеки. Системи управління інформаційною безпекою – 9,9%, ISO 22000:2018 Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-якої організації в харчовому ланцюгу мають 8,1% із загальної кількості діючих сертифікатів у підприємств України всі інші займають до 4% у питомій вазі.

Також в Україні не має жодного сертифіката, виданого у таких системах сертифікації ISO, як ISO 39001:2012 Системи управління безпекою дорожнього руху; ISO 20121:2012 «Системи управління сталим розвитком подій. Вимоги з настановами щодо використання»; ISO 29001:2020 Нафтова, нафтохімічна та газова промисловість. Системи управління якістю для окремих галузей. Вимоги до організацій, що постачають продукцію та послуги; ISO 44001:2017 Системи управління спільними діловими відносинами. Вимоги та структура;

Таблиця 2.2

Кількість діючих сертифікатів за секторами господарства у 2022 році у світі

Код	Сектор	ISO 9001:2015	ISO 14001:2015	ISO/IEC 27001:2013	ISO 45001:2018	ISO 50001:2011&2018	ISO 22301:2012	ISO/IEC 20000-1:2018	ISO 28000:2007	ISO 37000:2016	ISO 33001:2012	ISO 20121:2012	ISO 44001:2017	ISO 55001:2014
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	Сільське господарство, рибальство та лісництво	2800	1197	13	891	38	3	3	1	16			1	
2	Добування корисних копалин	3591	2867	15	1644	263	1		1	14	4			29
3	Харчові продукти, напої та тютюн	22375	7047	85	3697	894	11	4	3	9	3			5
4	Текстиль і текстильні вироби	12231	5779	99	3976	184	4	1	2	5				2
5	Шкіра та вироби зі шкіри	1917	714	6	406	3			1	2				1
6	Виробництво деревини та виробів з неї	4302	1706	20	990	83	5		1	1				171
7	Целюлоза, папір і паперові вироби	9242	3518	30	1667	240	8		3	2				1
8	Видавничі компанії	534	223	20	93	9	9			1				
9	Поліграфічні компанії	8136	3261	177	1702	68	12	5		4				
10	Виробництво коксу та продуктів переробки нафти	1321	775	16	385	41	4			1	1			1
11	Ядерне паливо	197	166	2	89	10								
12	Хімічні речовини, хімічні продукти та волокна	30393	14882	58	6634	574	31	1	9	21	2			2
13	Фармацевтика	3403	1595	24	811	135	12	1		21				
14	Гумові та пластмасові вироби	52007	19823	114	10240	912	25	3	5	15				3
15	Неметалічні мінеральні вироби	11340	5315	18	3745	249	5		3	2	1			1
16	Бетон, цемент, вапно, гіпс тощо.	12518	7490	11	6486	288	2		4	7	6			1
17	Чорні метали і готові металеві вироби	121728	39741	219	25772	1237	46	5	8	31	6			33
18	Машини та обладнання	69326	27320	132	22633	359	32	4	2	21	7			36
19	Електричне та оптичне обладнання	99558	42235	602	30654	560	117	21	6	33	5		2	17

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
20	Суднобудування	3393	610	22	690	36				5				
21	Аерокосмічна	1218	339	9	229	27	2			2				
22	Інше транспортне обладнання	11832	5814	52	3469	129	3	2		6				1
23	Виробництво, не класифіковане в інших рубриках	14856	5038	43	3684	87	11	1	6	7				
24	Переробка	3946	3645	45	1437	131	1			5	6			
25	Електропостачання	3278	3342	181	2149	397	45	1	3	77	11	2		80
26	Газопостачання	795	443	19	395	73	3			7				12
27	Постачання води	1891	1443	62	1244	290	8	1		26	1			39
28	Будівництво	90735	67058	589	61560	506	82	4	3	1277	70	1	5	16
29	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів, мотоциклів та предметів особистого вжитку	107975	51695	475	41178	309	106	14	13	96	16	3		9
30	Готелі та ресторани	4881	3314	31	2829	41	3	5		5		3		
31	Транспорт, зберігання та зв'язок	26603	10415	7511	7069	342	446	542	87	124	383			45
32	Фінансове посередництво, нерухомість, оренда	9538	4908	638	4118	227	302	31	1	116	2	5		3
33	Інформаційні технології	49559	20680	11916	18781	60	549	942	3	89	4			9
34	Інженерні послуги	55289	31377	532	28602	153	65	12	1	180	13			56
35	Інші послуги	60269	32875	1667	24423	372	351	45	103	371	42	112	171	76
36	Державне управління	4512	929	382	549	113	69	23		132	5	6	2	11
37	Освіта	11718	1321	232	692	115	24	4		24	4	2		
38	Охорона здоров'я та соціальна робота	12511	1075	382	638	115	21	7		26	6			14
39	Інші соціальні послуги	8384	6175	262	3861	104	17	7		45	10	30		10
	Інші	220729	73182	43999	49527	13842	812	24730	252	1068	296	89	26	377

Джерело: [34]

ISO 55001:2014 Управління активами – системи менеджменту.

У табл. 2.2 наведена кількість діючих сертифікатів за секторами господарства у 2022 році у світі. По сертифікатам ISO 9001:2015 «Системи управління якістю» найбільша кількість сертифікатів у секторах «Чорні метали і готові металеві вироби», «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів, мотоциклів та предметів особистого вжитку», «Електричне та оптичне обладнання» та «Будівництво». Тобто зосереджено у промисловості. Найбільша кількість сертифікатів ISO 14001:2015 «Системи управління навколишнім середовищем» також у цих галузях: «Будівництво», «Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів, мотоциклів та предметів особистого вжитку», «Електричне та оптичне обладнання» та «Чорні метали і готові металеві вироби».

По сертифікатам ISO/IEC 27001:2013 «Інформаційні технології. Методи безпеки. Системи управління інформаційною безпекою» найбільше сертифіковані «Інформаційні технології» та «Транспорт, зберігання та зв'язок». У ISO 45001:2018 Системи управління гігієною та безпекою праці найбільш розповсюджені у «Будівництві», «Оптовій та роздрібній торгівля, ремонті автомобілів, мотоциклів та предметів особистого вжитку» та «Електричному та оптичному обладнання». Найбільша кількість сертифікатів ISO 50001:2018 «Системи енергоменеджменту» у секторах «Чорні метали і готові металеві вироби» та «Гумові та пластмасові вироби» - найбільш енергоємні виробництва. ISO 22301:2012&2019 «Соціальна безпека. Системи управління безперервністю бізнесу» найбільше у «Інформаційних технологіях» та «Транспорті, зберіганні та зв'язок».

У табл. 2.3. наведені дані щодо кількості сертифікатів за сферами діяльності України у 2022 році, з якого видно, що найбільша кількість сертифікатів припадає на три групи: «Харчові продукти, напої та тютюн», «Чорні метали і готові металеві вироби» та «Інші послуги». Отже існує необхідність дослідити особливості стандартизації та сертифікації саме харчових продуктів.

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
22	Інше транспортне обладнання	25	8		1									
23	Виробництво, не класифіковане в інших рубриках	7												
24	Переробка	6	5											
25	Електропостачання	2	2	1	1					1				
26	Газопостачання	1												
27	Постачання води	1	1											
28	Будівництво	39	10		1	1								
29	Оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів, мотоциклів та предметів особистого вжитку	46	6		2	1								
30	Готелі та ресторани	2												
31	Транспорт, зберігання та зв'язок	68	11	2	5	1								
32	Фінансове посередництво, нерухомість, оренда	8	1		1									
33	Інформаційні технології	46	4	61	1			1						
34	Інженерні послуги	80	8		2					1				
35	Інші послуги	114	10		4					2				
36	Державне управління	9	1											
37	Освіта	39	1			1								
38	Охорона здоров'я та соціальна робота	53												
39	Інші соціальні послуги	2												
	Інші	169	28	22	134	7				2				

Джерело: [34]

2.2. Особливості сертифікації харчової продукції на ринку ЄС

В умовах стабільної географічної обмеженості зовнішньої торгівлі України цілком логічним стало зростання ролі ЄС як провідного торговельного партнера. У географічній структурі експорту товарів України частка ЄС зростає з 47,1 % за підсумками першого кварталу 2022 р. до 62,7 % за підсумками аналогічного періоду 2023 р. (рис. 2.4). Водночас експорт товарів з України до ЄС скоротився на 1,7 %.

Рис. 2.4. Географічна структура експорту товарів України у 1 кварталі 2022 та 2023 р., млн. дол. США

Джерело: [35]

Вагому роль у збереженні обсягів експорту до ЄС на рівні тих, що були до початку повномасштабних військових дій, зіграло рішення ЄС скасувати всі мита, квоти й збори з українського експорту на європейський ринок на період з 4 червня 2022 р. по 5 червня 2023 р. Це сприяло нарощуванню експорту української сільськогосподарської продукції до країн ЄС, насамперед зернових культур (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Динаміка фізичних обсягів експорту зернових до країн Центральної та Східної Європи, тис. тонн

Джерело: [35]

Проте таке значне зростання постачань призвело до політико-економічних ускладнень у квітні 2023 р. – внутрішній ринок країн Центральної та Східної Європи виявився неготовим до цього. Як наслідок, це призвело до односторонньої заборони деякими країнами-членами ЄС імпорту українського зерна й десятка інших видів сільськогосподарської продукції. Крім того, криза відтермінувала прийняття рішення ЄС щодо продовження дії безмитної торгівлі з Україною до червня 2024 р., а також надала підстави обговорювати можливість ввести жорсткіші заходи для захисту власного ринку.

Провідними ринками збуту товарів з України в першому кварталі 2023 р. були: Польща (14,6 % від загального експорту з України), Китай (9,8 %), Румунія (9,7 %), Туреччина (8,2 %) та Німеччина (4,7 %).

Частка країн СНД в географічній структурі експорту скоротилася з 7,4 % за підсумками першого кварталу 2022 р. до 3,7 % за підсумками аналогічного періоду 2023 р. Експорт зменшився на 63,1 %, що пов'язано з відсутністю постачань до російської федерації та Республіки Білорусь [35].

Оскільки Україна найбільше експортує саме у країни ЄС, то доцільним є аналіз систем сертифікації саме у ЄС.

27 червня 2014 року головами держав або урядів Європейського Союзу та Президентом України у Брюсселі була підписана Угода про асоціацію між ЄС та Україною (ратифікована 16 вересня 2014 року одночасно ВРУ та Європейським Парламентом). Так, при підписанні цієї Угоди сторони задекларували ряд основоположних принципів, цілей та завдань, обставин та мотивів, що стали приводом для укладання цього документу.

Важливою складовою вважається інфраструктура ринку виробництва продуктів харчування, що вимагає нормативно-законодавчого регулювання.

Так, європейській підхід регулювання продовольчого ринку ґрунтується на рамковому регулюванні, що встановлює загальні правила, принципи, засади та стандарти законодавства ЄС (Regulation (EC) No 178/2002 («Base-regulation»)), надалі - Регламент 178/2002). Цей Регламент також запроваджує процедури щодо дотримання якості і безпечності продовольства. Регламент 178/2002 враховує «принцип обережності» і встановлює загальні положення для запровадження принципу «простежуваності» продовольства (можливості відстежувати і контролювати безпечність і якість харчових продуктів, кормів та інгредієнтів на всіх етапах виробництва, переробки і розподілу) [40].

Також тут акцентується увага на необхідності відповідного «відстеження» продовольчих товарів імпортного походження, опублікованого в Guidance Document on the Implementation of the General Food law. Даний Регламент також забезпечує нормативну базу для уникнення ризиків, пов'язаних із дотриманням якості та безпечності. Також у згаданому Регламенті запроваджено Європейський орган з безпеки харчових продуктів (European Food Safety Authority - EFSA), який, будучи незалежним органом, покликаний забезпечувати наукове консультування законодавців, розробляти конкретні нормативні документи щодо безпеки харчових продуктів і кормів, а також здійснювати контроль гармонізації та дотримання законодавства (Регламент 882/2004) [37].

У частині маркування продукції основним нормативним документом ЄС є директива ЄС 2000/13/ЕС, якою запроваджено основні вимоги щодо

маркування продовольчих товарів. З грудня 2014 року набрав чинності Регламент щодо інформування споживачів про продовольчі товари (Reg. № 1169/2011). У цьому документі запроваджено вимоги щодо: обов'язкового маркування походження необробленого м'яса свиней, овець, кіз та домашньої птиці; виділення в списку інгредієнтів алергенів, наприклад, арахісу або молока, у тому числі для попередньо упакованих продуктів (включаючи ті, що продаються в ресторанах і кафе); вимоги щодо мінімального розміру тексту.

При цьому слід зазначити, що поряд із загальними вимогами існують також і специфічні вимоги як до виробництва, так і до реалізації продукції на ринку Європейського Союзу. Саме у зв'язку з цим Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», який набув чинності 20 вересня 2015 року щодо необхідності приведення потужностей переробників сільськогосподарської продукції у відповідність з принципами НАССР (Аналізу критичних контрольних точок виробництва) [42].

Проте насправді вимоги до виробників сільськогосподарської продукції в країнах ЄС ще суворіші. Так, більшість торгівельних мереж та великих харчових компаній ЄС вимагають від своїх постачальників наявності сертифіката відповідності системи менеджменту GFSI (Глобальна ініціатива з безпечності харчових продуктів) яка розроблена в результаті співпраці провідних світових експертів у сфері забезпечення безпечності харчових продуктів, виробників продуктів харчування, компаній, що надають послуги в ланцюзі харчування, міжнародних організацій та урядів.

Регулювання стандартів і схем сертифікації та їх визнання GFSI здійснюється на основі положень Керівного документа GFSI (GFSI Керівний документ, версія 6) [46].

На сьогодні існують наступні визнані GFSI стандарти сертифікації:

- FSSC 22000;
- IFS Food Standard;
- BRC Global Standard;

- SQF CODE;
- Global Red Meat Standard (GRMS);
- GLOBAL GAP;
- Canada GAP Scheme;
- Global Aquaculture Alliance Seafood Processing Standard;
- PrimusGFS Standard;
- IFS PACsecure.

Визначають ряд переваг від застосування стандартів, схвалених GFSI [43]:

для товаровиробників:

- підвищення надійності безпечності готового продукту;
- підвищення безпечності ланцюга живлення;
- підвищення конкурентоспроможності;
- вихід на нові ринки;
- зниження дублювання перевірок і підвищення ефективності.

для споживачів:

- підвищення довіри і впевненості у безпечності продукції та послуг;
- зниження ймовірності виникнення хвороб пов'язаних з небезпечними продуктами;
- зменшення випадків відкликання та вилучення продукції.

для держави:

- поліпшення стану охорони здоров'я;
- стабільне виконання вимог законодавства;
- поліпшення репутації.

Для виробників первинної продукції доречно застосовувати такі міжнародно визнані стандарти:

- SMP+.
- GlobalGAP,
- Стандарти виробництва органічної продукції.

Стандарт GMP+ розроблений щодо продукції комбікормової галузі. В результаті його застосування у компаніях з виробництва кормів поліпшується процес впровадження і підтримки системи безпеки кормів. При цьому, вимоги ISO 9001, ISO22000 (НАССР) та інші стандарти вже включені в саму систему GMP+ [41].

Дана система забезпечення безпечності кормів - це єдина загальногалузева схема сертифікації, що охоплює виробництво з моменту збору зернової продукції (сировини для кормів) до торгівлі інгредієнтами і комбікормовою продукцією. Дана схема поширюється і на підприємства, що займаються зберіганням, транспортуванням і безпосередньо виробництвом комбікормів, преміксів, кормових добавок та інших компонентів.

Впровадження сертифікації виробництва за GMP+ передбачає 4 етапи [41]:

1. Проведення аудиту органу із сертифікації;
2. Обрання органу із сертифікації;
3. Розробка системи управління безпечністю кормів;
4. Обрання відповідного стандарту GMP+ (одного з чотирьох).

GlobalGAP - це стандарт, створений Асоціацією європейських роздрібних торговців сільськогосподарською продукцією (EUREP), для гарантування безпечного виробництва здорових необроблених продуктів харчування (овочів, фруктів, риби, м'яса, молочних продуктів) та декоративних рослин.

Асоціація європейських роздрібних торговців сільськогосподарською продукцією (EUREP) створена в 1997 р. великими європейськими мережами роздрібною торгівлі. Наразі до EUREP входять великі компанії-постачальники і виробники сільськогосподарської продукції. В роботі асоціації також беруть участь виробники агрохімікатів, органи з сертифікації, консультаційні фірми тощо.

Асоціація EUREP розробила кілька сертифікаційних програм - GLOBALGAP. Вони призначені для популяризації належних і найкращих способів ведення сільськогосподарської діяльності з метою відновлення довіри

споживачів до безпечності харчових продуктів, забезпечення добробуту тварин, захисту навколишнього середовища та охорони праці [46].

На відміну від інших міжнародних стандартів безпечності харчових продуктів, стандарти GLOBALGAP призначені винятково для необроблених сільськогосподарських продуктів, і тому їх користувачами є фермери, а не переробні підприємства. Водночас ці стандарти, стимулюючи мінімальне використання агрохімікатів та ветеринарних препаратів, охоплюють більше питань, ніж лише безпечність харчових продуктів. Вони, крім іншого, охоплюють безпеку праці, питання охорони навколишнього середовища, добробут тварин. Нині GLOBALGAP - це єдиний інтегрований стандарт для первинної продукції з можливістю застосування його окремих модулів щодо різних груп товарів - від виробництва рослинної продукції, вирощування тварин, до виробництва комбікормів [46].

Сфера застосування GLOBALGAP залежить від різних груп продуктів:

- рослинництво: фрукти та овочі; культури для виробництва комбікормів; зелена кава; чай; квіти та декоративні рослини; інше.

- тваринництво: велика рогата худоба та вівці/молодняк; молочна худоба; свині; домашня птиця/ індички; інше.

- аквакультура: лососеві; креветки; пангасіус; тіляпія; інше.

Основними точками контролю та критеріями відповідності в рослинництві, які застосовують під час аудитів та оцінки відповідності, є:

- історія ділянки чи поля та управління нею;

- придатність ґрунтів для ведення сільськогосподарського виробництва; аналіз ґрунтів і адекватність розробленої системи удобрення; відповідність застосовуваної системи захисту рослин - впровадження інтегрованої системи захисту;

- ведення документації та власний контроль/внутрішня перевірка; охорона праці та здоров'я працівників, соціально-побутове забезпечення; робота з субпідрядниками;

- управління відходами та контроль забруднення навколишнього

середовища/

- рециклінг та повторне використання;
- навколишнє середовище та охорона природи;
- процедури розгляду скарг/рекламацій;
- процедури відкликання/обміну;
- походження та якість насінневого матеріалу;
- безпечність продуктів харчування на основі аналізу ризиків;
- статус GlobalGAP;
- використання логотипу;
- простежуваність та розділення продукції [46].

Обстеження ґрунту вимагає аналізу небезпечних факторів для полів господарства. Також визначається ефективність використання полів сівозміни для вирощування тієї чи іншої культури. Наявність результатів аналізу ґрунту на вміст поживних речовин є обов'язковим. Господарство повинно мати карту полів і розроблений план з охорони ґрунтів. Використання насінневого матеріалу має базуватися на ринковій придатності сорту, його продуктивності і стійкості до хвороб і шкідників. Особлива увага приділяється можливості простеження походження насіння та їх обробки пестицидами.

Система добрив є однією з найважливіших для безпеки плодоовочевої продукції. Вона має розроблятися з урахуванням вмісту в ґрунті доступних поживних речовин, а також їх використання в процесі росту і розвитку рослин. Крім цього, особлива увага має приділятися стану технічного обладнання, використовуюваного для внесення добрив, та кваліфікації працівників, що беруть участь у цьому процесі [46].

При перевірці системи зрошення важливим є визначення потреби культури у волозі, наявності дозволу на забір води, її аналізу, джерела (поновлювані/не поновлювалися), а також розробка аналізу небезпечних факторів при зрошенні.

Процедури захисту рослин відслідковуються найбільш детально. До уваги береться рівень резистентності сортів, використані пестициди, їх

дозування, стан і тип обприскувача, його форсунки, утилізація тари, кваліфікація персоналу тощо. Обов'язковою умовою є наявність розгорнутого аналізу продукції на вміст залишків пестицидів.

У процесі збору особливого значення надається термінам збору, стану та налаштуванню техніки для збору/транспортування продукції, а також рівню підготовки працівників та гігієни праці. Первинна обробка може включати сортування і калібрування врожаю, упаковку, а також чистку, мийку або полірування. Критичними факторами, що визначають безпеку продукції на цьому етапі, є стан використовуваної техніки, місця для виконання призначених операцій і особиста гігієна персоналу [46].

Аналіз процесів зберігання продукції має дати відповіді на питання щодо режимів та умов зберігання (у тому числі санітарних). Тобто, наскільки вони сприяють збереженню якості і безпеки продукції. Інтелектуальні системи контролю температури, вологості та повітрообміну сучасних сховищ дозволяють зберігати продукцію максимально довго без втрат якості, а конструкція запобігає проникненню в нього гризунів, птахів та інших небажаних візитерів.

Найважливіше значення при сертифікації приділяється кваліфікації зайнятих на підприємстві робітників і умовам їх роботи, особливо гігієни та виробничої санітарії. Кваліфікований персонал і хороші умови для роботи є важливим елементом у побудові системи GlobalGAP. оскільки значною мірою визначають ступінь хімічного, фізичного і мікробіологічного забруднення продукції. Проходження тренінгів, інструктажів, наявність захисного одягу, дотримання техніки безпеки, правил гігієни та виробничої санітарії, мають бути обов'язковою частиною робочого процесу [46].

Стан використовуваної техніки також є дуже важливим для харчової безпеки. Правильно налаштований обприскувач або розкидач добрив сприяють точному і рівномірному внесенню агрохімікатів, що дозволяє уникнути хімічного забруднення продукції.

Система простежуваності продукції дає можливість не лише простежити шлях продукції від виробника до полиці супермаркету, а й визначити поле, на якому вона вирощувалася, і навіть знайти людину, яка її збирала або пакувала. Система простежуваності є важливим інструментом встановлення довірчих відносин між покупцем, дистриб'ютором і виробником. У разі виникнення скарг на конкретну продукцію, вона дозволяє точно встановити причину і джерело проблеми. Дана форма контролю істотно зменшує ймовірність помилки в ідентифікації причин небезпечної або невизначеної за якістю продукції [46].

GlobalGAP забезпечує довіру з боку роздрібних мереж, споживачів і працівників шляхом забезпечення стабільного і відповідального виробництва і високої прихильності до якості харчових продуктів, удосконалює процес управління сільськогосподарським підприємством, забезпечує однаковість глобальної системи акредитації, підтримує базові принципи НАССР, відкриває невеликим підприємствам доступ на ринок не лише ЄС, а й цивілізованого світу.

Контрольні точки, що застосовуються для всіх господарств [46].

1. Історія ділянки (поля), управління ділянкою;
2. Ведення документації та внутрішній контроль;
3. Охорона праці та гігієна працівників, соціально-побутове забезпечення;
4. Субпідрядники;
5. Управління відходами та контроль забруднення навколишнього середовища;
6. Навколишнє середовище та охорона природи;
7. Скарги та рекламації;
8. Процедура відкликання/повернення;
9. Захист продуктів харчування;
10. Статус GlobalGAP;
11. Використання логотипу;

12. Простежуваність.

Стандарт щодо виробництва органічної продукції. Провідну роль у розробленні міжнародних стандартів щодо органічного виробництва та органічної продукції відіграє Міжнародна федерація руху за органічне сільське господарство (IFOAM). Федерація розробила «Базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва і переробки». За визначенням IFOAM - «органічне сільське господарство - це цілісний системний підхід, що базується на сукупності методів, які забезпечують життєздатну екосистему, безпечне продовольство, корисне харчування, добробут тварин та соціальну справедливість», а «органічний продукт - продукт, що виробляють, переробляють та реалізують у відповідності зі Стандартами органічного господарювання» [53].

Основними принципами органічного сільського господарства є:

- раціональне та відповідальне ведення господарства, що захистить здоров'я та благополуччя середовища, нинішнього та майбутніх поколінь підтримка і зміцнення здоров'я ґрунту, рослин, тварин, людей та всієї планети цілісно та в повному обсязі;

- нормальне функціонування циклів живої екологічної системи при виробництві сільськогосподарської продукції та її поліпшення без надмірного втручання та грубого порушення [53].

Органічне виробництво передбачає заборону мінеральних та синтетичних добрив, засобів захисту рослин, стимуляторів росту, гормонів, антибіотиків під час вирощування сільськогосподарської продукції. До того ж, органічна продукція має бути вирощена на незабруднених ґрунтах в екологічно безпечних регіонах.

Органічний продукт не може бути генномодифікованим та має забезпечувати збереження і відновлення природних ресурсів на будь-якому етапі свого життєвого циклу. Під час вирощування органічної продукції є неприпустимим використання протравленого насіння . Обов'язковою умовою

для того, щоб продукт вважався органічним, є сертифікація як процесу виробництва, так і самої продукції.

До того ж, органічною продукцією може вважатись лише та, що вирощена на ґрунтах через три роки, упродовж яких будуть дотримуватись усі вищезазначені вимоги. Продукція, вирощена упродовж перших трьох років, вважатиметься «перехідною», тобто це буде продукція перехідного періоду до органічного виробництва.

Корми для тварин також мають містити органічні продукти, неприпустиме додавання небезпечних складових, у тому числі антибіотиків і гормонів. Для лікування тварин необхідно використовувати профілактичні засоби та гомеопатичні препарати. Самі тварини мають утримуватись в умовах, що передбачають доступ до сонця та свіжого повітря [53].

Під час переробки сировини на органічні харчові продукти не допускається обробка рентгенівськими хвилями, а кількість добавок значно обмежена. Виключається рафінування, дезодорування, гідрогенізація, в продукти заборонено вносити вітаміни, мікро- та макро- елементи.

Виробники, у разі декларування та маркування продукції як «органічна», мають пройти добровільну сертифікацію на відповідність певним вимогам. Не менш значущою у питаннях забезпечення та гарантування якості і безпечності харчових продуктів та розробленні стандартів щодо органічних харчових продуктів є міжнародна організація Комісія Кодекс Аліментаріус (Кодекс). Враховуючи збільшення обсягів виробництва органічної продукції та з метою запобігання необґрунтованого використання органічного маркування та декларацій виробників один із Комітетів Кодексу розробив «Керівні положення щодо виробництва, переробки, маркування та збуту органічних продуктів» [53].

Нині існуючі системи управління безпечністю харчових продуктів ґрунтуються на принципах НАССР.

НАССР (Аналіз Ризиків і Критичні Точки Контролю) - є науково обґрунтованою системою, що дає змогу гарантувати виробництво безпечної продукції шляхом ідентифікації і контролю небезпечних чинників. Система

НАССР є єдиною системою управління безпечністю харчової продукції, яка довела свою ефективність і прийнята міжнародними організаціями.

Концепцію НАССР розроблено в 60-х роках спільними зусиллями компанії «Pillsbury», Лабораторії збройних сил США та Національного управління з аеронавтики і космонавтики (NASA) під час роботи над Американською Космічною Програмою. У 1993 р. Комісія «Кодекс Аліментаріус» схвалила керівні вказівки щодо системи НАССР [42].

Система менеджменту якості НАССР побудована на наступних семи принципах [42]:

- аналіз і оцінка ризиків;
- виявлення критичних контрольних точок;
- встановлення критичних меж;
- розробка системи моніторингу;
- розробка коригувальних дій;
- документування всіх стадій і процедур;
- розробка процедур перевірки розробленої системи.

НАССР об'єднує принципи аналізу ризиків у контрольних критичних точках і практичні кроки, розроблені в Кодексі Аліментаріус щодо гігієни продуктів харчування. Визначення небезпек, що ґрунтується на аналізі ризиків, є ключовим для створення і функціонування ефективної системи управління безпечністю харчових продуктів (СУБХП), оскільки його виконання допомагає систематизувати знання, необхідні для створення ефективної комбінації заходів контролю [53].

Стандарт вимагає ідентифікації і оцінювання всіх ризиків, які можуть бути передбачені та мати місце в ланцюзі виробництва і вживання харчових продуктів, включаючи ризики, що можуть бути пов'язані з особливістю технологічного процесу або устаткування. Підхід до управління, запропонований у цьому стандарті, може бути використаний також для розгляду інших питань, пов'язаних з харчовими продуктами, наприклад, етичних питань та інформованості споживачів. Для того, щоб система

забезпечення безпечності харчової продукції була найбільш ефективною, її доцільно розробляти, застосовувати і актуалізувати в межах структурованої системи менеджменту і інтегрувати до загальної управлінської діяльності підприємства. Такий підхід забезпечує максимальну вигоду для підприємства і його зацікавлених сторін. Тому стандарт ISO 22000:2005 під час його розроблення був приведений у відповідність з ISO 9001, що підвищує сумісність цих стандартів [34].

Забезпечення безпечності харчової продукції може бути найефективнішим, коли воно будується на основі системи управління якістю підприємства, відповідно до вимог ISO 9001, з урахуванням належних практик GMP, GHP, і керується в системі управління безпечністю харчової продукції, відповідно до ISO 22000.

Крім описаних вище загальноприйнятих стандартів, існують так звані «спеціальні стандарти», як наприклад. Глобальний стандарт BRC для харчових продуктів - BRC Global Standard - Food. Цей стандарт було призначено для оцінки тих виробників, продукцію яких супермаркети реалізовували під власним брендом.

Розробником стандарту є Британський консорціум роздрібних торговців (BRC) - провідна асоціація Великобританії в галузі роздрібної торгівлі (ритейлу). Серед його учасників такі всесвітньо відомі мережі як Tesco, Marks&Spencer, Sainsbury's та інші (всього 80-90% підприємств роздрібної торгівлі Британії) [45].

Глобальний стандарт BRC-Харчові продукти - це комплекс вимог до якості та безпечності, заснований на принципах HACCP, і призначений для виробників усіх груп харчових продуктів, за винятком первинного виробництва, оптової торгівлі, імпортування, дистрибуції та зберігання.

Хоча спочатку перша версія стандарту стосувалася лише тих виробників, продукція яких продається під брендом супермаркету, нині він застосовується виробниками всіх типів [45].

Стандарт розділений на 6 розділів:

1. Система HACCP.
2. Система управління якістю.
3. Стандарти щодо робочого середовища.
4. Управління продукцією.
5. Управління процесами.
6. Персонал [45].

Міжнародний Стандарт харчових продуктів (IFS) було створений в 2002 р. німецькою асоціацією HDE (Hauptverband des Deutschen Einzelhandels). У 2003 р. французькі роздрібні та оптові продавці з Федерації продавців і вистриб'юторів (FCD) приєдналися до Робочої групи IFS; обидві асоціації спільно розробили діючу версію стандарту. IFS - стандарт управління безпечністю і якістю харчових продуктів, заснований на концепції HACCP і призначений для виробників будь-яких харчових продуктів, за винятком первинної продукції, наприклад вирощування фруктів і овочів (як і Глобальний стандарт BRC-Харчові продукти). Так само як і BRC, стандарт IFS спочатку призначався для виробників харчових продуктів, які виробляються під брендом супермаркету, і мав на меті забезпечення безпечності в усіх ланках виробництва [44].

Шосте видання стандарту IFS опубліковано 2011 року та розроблялось у співпраці асоціацій роздрібної торгівлі Франції, Німеччини й Італії, а також роздрібних торговців Швейцарії і Австрії [43].

Програма IFS передбачає два рівні сертифікації [43]:

- «Базовий рівень» вважається мінімальним комплексом вимог для харчової промисловості;

- «Вищий рівень» розглядається як найбільш високий стандарт у харчовій промисловості.

Розбивка стандарту на етапи дозволяє впроваджувати його поступово і більш гнучко, а також демонструвати постійне поліпшення.

Вимоги стандарту IFS охоплюють 5 наступних тем [43]:

1. Управління якістю (система HACCP, настанова з якості тощо).

2. Відповідальність з боку керівництва (перевірки систем якості і безпечності тощо).

3. Управління ресурсами (людські ресурси, гігієна, побутові приміщення, тощо).

4. Виробничі процеси (розробка продукту, виробниче обладнання, простежуваність тощо).

5. Вимірювання, аналіз, поліпшення (засоби контролю, відкликання продукту, тощо).

Країни ЄС є не єдиним ключовим ринком для експорту України, тому є необхідність проаналізувати основні аспекти систем сертифікації в інших країнах.

2.3. Дослідження систем сертифікації країн-партнерів України у експорті

Загалом вимоги до стандартизації товару в КНР дуже подібні до загальносвітових. Значна частина стандартів Китаю гармонізована з міжнародними. Для стимуляції процесу гармонізації у 1994 році почали застосовувати «Знак для продукції, що відповідає міжнародним стандартам», який присуджується Державним бюро за якістю та технічним наглядом [54].

SAC є активним учасником різних міжнародних і регіональних організацій зі стандартизації, міжнародні стандарти розробляються і впроваджуються в Китаї, відповідності їхнім вимогам надається велика увага.

Питаннями стандартизації в КНР займається SAC (Standardization Administration of the People's Republic of China) - Управління зі стандартизації Китаю [54].

SAC було засновано в 2001 році, відтоді він представляє країну в міжнародних і регіональних організаціях зі стандартизації, наприклад ISO, IEC та інших і контролює діяльність зі стандартизації в країні.

SAC здійснює діяльність за такими напрямками як [54]:

- формулювання та впровадження політики в галузі стандартизації;

розробка та координація програми національної стандартизації; розробка та перегляд державних законів і керівних документів зі стандартизації;

- контроль процесів розробки, затвердження, реєстрації, публікації, перегляду та скасування національних стандартів.

В SAC існують шість підрозділів, кожне з яких виконує свої функції. Також існують свої управління зі стандартизації в містах, провінціях та інших муніципальних утвореннях, які на місцевому рівні здійснюють роботи по стандартизації, а контроль і нагляд за їх діяльністю здійснює SAC.

В рамках системи стандартизації Китаю існує чіткий поділ функцій, отже SAC займається координацією процесу стандартизації в країні в цілому, розробкою стандартів на галузевому рівні займаються підрозділи Державної ради, а місцеві підрозділи несуть відповідальність за проведення робіт по стандартизації у конкретному регіоні. Виконання міжнародних угод зі стандартизації контролює Китайський національний комітет для ІСО і МЕК (Chinese National Committee for ISO and IEC), Китайський національний інститут стандартизації (China national Institute of Standardization) займається науковою роботою [54].

Стандарти в Китаї існують двох видів: обов'язкові і добровільні. До обов'язкових належать стандарти в частині захисту життя і здоров'я громадян, їх безпеки, захисту особистої власності, а також ті стандарти, які зумовлені законами чи адміністративними постановами. Застосування інших стандартів здійснюється на добровільних засадах. Якщо будь-які технічні вимоги підлягають поширенню на всій території країни, то такому стандарту присвоюється статус національного.

Загалом, майже всі країни світу, при імпорті продукції сільського господарства, дотримуються стандартів групи Codex Alimentarius, впровадженими FAO [50].

FAO - Продовольча і сільськогосподарська комісія ООН, створена в 1945 р. з метою пошуку та аналізу інформації з питань харчування населення різних країн світу і збільшення виробництва і збуту продовольчих товарів. Діяльність

FAO постійно зосереджена на подоланні голоду і бідності серед населення планети шляхом розвитку сільського господарства, поліпшення продуктів харчування, підвищення їх безпеки. Одним із напрямків роботи організації є збереження природних ресурсів і розвиток сільськогосподарського виробництва за рахунок довгострокових програм, головне спрямування яких - не заподіяти шкоди навколишньому середовищу, дотримання екологічної чистоти, прийняття технічно і економічно обґрунтованих та соціально доцільних рішень [55].

Одним із напрямків діяльності FAO є розроблення так званих продовольчих стандартів групи Codex Alimentarius, оскільки вони є основою багатьох національних стандартів на продовольчі продукти. Дані стандарти створені в результаті спільної діяльності FAO і WHO (Світова організація охорони здоров'я) для забезпечення розвитку харчової промисловості та захисту здоров'я споживачів. У комісії FAO/ WHO з розроблення стандартів Codex Alimentarius є представники майже 160 країн Африки, Азії, Європи, Америки, Австралії, Океанії [50, 55].

Управління продовольства і медикаментів, УПМ - (англ. Food and Drug Administration, FDA) - Управління з санітарного нагляду за якістю харчових продуктів та медикаментів (США). Воно відповідає за регуляцію та нагляд над безпечністю харчових продуктів, біологічно активних добавок, ліків, вакцин, медичних приладів, ветеринарної продукції та косметики [56].

FDA – це стандарт, метою якого, в першу чергу, є підвищення якості та безпеки для здоров'я харчових продуктів, добавок, косметичних і лікарських засобів, вакцин, ветеринарних препаратів, медичних пристроїв і тютюнових виробів, вироблених як на території США, так і в усьому світі.

Згідно з правилами, дана продукція може бути дозволена до продажу на ринку після того, як пройде випробування FDA, щоб довести свою безпеку. Департамент FDA не просто видає сертифікати. Він постійно проводить клінічні дослідження і контролює якість результатів. Департамент має право відкликати свої сертифікати, якщо якість результатів не буде відповідати

високим вимогам FDA. У США саме FDA контролює більшість продовольчих товарів. Після того як матеріали, що контактують з їжею, проходять випробування, підвищується їх конкурентоспроможність і можливість того, що постійні покупці принесуть великий прибуток [56].

Сертифікації підлягають наступні види продукції:

1. Продукти харчування та харчові добавки
2. Лікарські засоби та вакцини
3. Мед і продукти бджільництва
4. Косметичні засоби
5. Ветеринарні препарати
6. Корм для тварин
7. Алкогольні напої (вміст алкоголю <7%)
8. Електронна продукція
9. Тютюнові вироби
10. Радіаційні продукти
11. Інша продукція, що має відношення до здоров'я людини [56].

Загальний порядок виконання робіт в області реєстрації FDA:

- Подача заявки в Star-Drive на проходження реєстрації.
- Експерти проводять оцінку отриманої інформації та визначають необхідні етапи виконання робіт, які будуть відрізнятися в залежності від типу продукції та інших факторів.

- Укладається договір з офіційним представником виробника на території США (Official U.S. Agent), інформація про продукцію реєструється в реєстрі U.S. FDA, що є обов'язковою умовою для ввезення продукції.

- При необхідності експерти Star-Drive забезпечують правильне маркування продукції, що поставляється на територію США (якщо маркування не буде відповідати вимогам, продукція не пройде перевірку на митниці і в її ввезенні буде відмовлено) [56].

У разі, якщо FDA прийме рішення про необхідність проведення перевірки Вашого виробництва, Star-Drive забезпечує Вам виконання вимог до

виробництва та продукції (впровадження вимог GMP і т.д.), а також організовує роботи по проведенню лабораторних випробувань продукції в визнаній і акредитованій лабораторії, проходження сертифікації та організації реєстрації Вашої продукції в FDA.

Висновки до розділу 2

Аналіз у другому розділі стану сертифікації за системою ISO у світі та в Україні, показав, що найбільш розповсюдженою у світі є система сертифікації ISO 9001:2015 Системи управління якістю – більше 52% у 2022 році, наступною є ISO 14001:2015 Системи управління навколишнім середовищем із 22% і третьою за розповсюдженістю є ISO/IEC 27001:2013 Інформаційні технології. Вони також є найрозповсюдженішими в Україні. У 2022 році і в Україні найбільша кількість діючих сертифікатів припадає на три групи: «Харчові продукти, напої та тютюн», «Чорні метали і готові металеві вироби» та «Інші послуги». В умовах географічної обмеженості зовнішньої торгівлі України цілком логічним стало зростання ролі ЄС як провідного торговельного партнера.

Проведене дослідження систем сертифікації якості харчової продукції у ЄС: SMP+, GlobalGAP, Стандарти виробництва органічної продукції, які підтримують базові принципи HACCP. HACCP (Аналіз Ризиків і Критичні Точки Контролю) - є науково обґрунтованою системою, що дає змогу гарантувати виробництво безпечної продукції шляхом ідентифікації і контролю небезпечних чинників. Система HACCP є єдиною системою управління безпекою харчової продукції, яка довела свою ефективність і прийнята міжнародними організаціями. Крім загальноприйнятих стандартів, існують так звані «спеціальні стандарти», як наприклад. Глобальний стандарт BRC для харчових продуктів - BRC Global Standard - Food та Міжнародний Стандарт харчових продуктів (IFS), який розроблявся у співпраці асоціацій роздрібною торгівлі Франції, Німеччини й Італії, а також роздрібних торговців Швейцарії і

Австрії.

Країни ЄС є не єдиним ключовим ринком для експорту Україні, тому проведене також дослідження систем сертифікації Китаю та США. Питаннями стандартизації в КНР займається SAC (Standardization Administration of the People's Republic of China) - Управління зі стандартизації Китаю. Виконання міжнародних угод зі стандартизації контролює Китайський національний комітет для ІСО і МЕК (Chinese National Committee for ISO and IEC), Китайський національний інститут стандартизації (China national Institute of Standardization) займається науковою роботою. Майже всі країни світу, при імпорті продукції сільського господарства, дотримуються стандартів групи Codex Alimentarius, впровадженими FAO. Управління продовольства і медикаментів, УПМ - (англ. Food and Drug Administration, FDA) - Управління з санітарного нагляду за якістю харчових продуктів та медикаментів (США). Воно відповідає за регуляцію та нагляд над безпечністю харчових продуктів, біологічно активних добавок, ліків, вакцин, медичних приладів, ветеринарної продукції та косметики. Згідно з правилами, дана продукція може бути дозволена до продажу на ринку після того, як пройде випробування FDA, щоб довести свою безпеку. Департамент FDA не просто видає сертифікати. Він постійно проводить клінічні дослідження і контролює якість результатів. Департамент має право відкликати свої сертифікати, якщо якість результатів не буде відповідати високим вимогам FDA. У США саме FDA контролює більшість продовольчих товарів.

ВИСНОВКИ

Дослідження першого розділу визначило, що сертифікація, стандартизація та управління якістю в сучасних бізнес-процесах стали необхідними стратегічними інструментами для досягнення конкурентних переваг та забезпечення успіху підприємств на ринку. При цьому сертифікація дозволяє підтвердити відповідність продукції стандартам і вимогам, що сприяє підвищенню довіри споживачів та розширенню географії збуту кінцевого продукту. А стандартизація створює умови для уніфікації та спрощення виробничих процесів, що зменшує рівень виробничих витрат, а також позитивно впливає на ефективність функціонування суб'єкта господарювання.

Важливого значення в даному аспекті набуває необхідність формування системи управління якістю на підприємстві, що дає змогу систематичного вдосконалення внутрішніх управлінських процесів та робить їх більш ефективними. При цьому в комплексі усі зазначені підходи сприяють підвищенню якості продукції підприємства та дають йому змогу підвищувати якість управління ризиками і підвищує загальну ефективність господарської діяльності, що проявляється у зростанні рівня прибутковості суб'єкта господарювання. Таким чином, саме поєднання ефективної системи управління якістю з стандартизацією та сертифікацією продукції робить підприємства більш конкурентоспроможними на ринку та формує умови для їх стійкого розвитку в довгостроковій перспективі. Відтак, забезпечення ефективності підприємств сучасному бізнес-середовищі передбачає необхідність постійного вдосконалення систем управління якістю на основі дотримання високих стандартів і норм якості продукції.

Питання забезпечення якості та конкурентоспроможності продукції дає можливість реалізувати відстежуваність процедур із сертифікації, забезпечить достовірність даних, підвищить довіру споживачів до сертифікованої продукції, дасть змогу зменшити витрати та час на проведення сертифікаційних випробувань. Сертифікація як шлях удосконалення розвитку підприємництва

не повинна створювати зайвих перешкод у торгівлі та має перетворитися на ефективний засіб боротьби на зовнішніх ринках постачальників. Тому вивчення та вдосконалення процедури сертифікації дасть змогу виробнику мати документальне підтвердження якості своєї продукції.

Кожному експортеру на початку своїх експортних операцій необхідно приділяти надзвичайну увагу аналізу збутового ринку. Також потрібно виконати аналіз законодавства країни, куди буде спрямовано експорт, тому що у ньому можливий ряд певних вимог до експортної продукції. Не маючи правильної інформаційної бази виробник ризикує, або отримати збитки, або навіть може отримати штрафні санкції чи кримінальну відповідальність.

Аналіз у другому розділі стану сертифікації за системою ISO у світі та в Україні, показав, що найбільш розповсюдженою у світі є система сертифікації ISO 9001:2015 Системи управління якістю – більше 52% у 2022 році, наступною є ISO 14001:2015 Системи управління навколишнім середовищем із 22% і третьою за розповсюдженістю є ISO/IEC 27001:2013 Інформаційні технології. Вони також є найрозповсюдженішими в Україні. У 2022 році в Україні найбільша кількість діючих сертифікатів припадає на три групи: «Харчові продукти, напої та тютюн», «Чорні метали і готові металеві вироби» та «Інші послуги». В умовах географічної обмеженості зовнішньої торгівлі України цілком логічним стало зростання ролі ЄС як провідного торговельного партнера.

Проведене дослідження систем сертифікації якості харчової продукції у ЄС: SMP+, GlobalGAP, Стандарти виробництва органічної продукції, які підтримують базові принципи НАССР. НАССР (Аналіз Ризиків і Критичні Точки Контролю) - є науково обґрунтованою системою, що дає змогу гарантувати виробництво безпечної продукції шляхом ідентифікації і контролю небезпечних чинників. Система НАССР є єдиною системою управління безпекою харчової продукції, яка довела свою ефективність і прийнята міжнародними організаціями. Крім загальноприйнятих стандартів, існують так звані «спеціальні стандарти», як наприклад. Глобальний стандарт BRC для

харчових продуктів - BRC Global Standard - Food та Міжнародний Стандарт харчових продуктів (IFS), який розроблявся у співпраці асоціацій роздрібної торгівлі Франції, Німеччини й Італії, а також роздрібних торговців Швейцарії і Австрії.

Країни ЄС є не єдиним ключовим ринком для експорту Україні, тому проведене також дослідження систем сертифікації Китаю та США. Питаннями стандартизації в КНР займається SAC (Standardization Administration of the People's Republic of China) - Управління зі стандартизації Китаю. Виконання міжнародних угод зі стандартизації контролює Китайський національний комітет для ІСО і МЕК (Chinese National Committee for ISO and IEC), Китайський національний інститут стандартизації (China national Institute of Standardization) займається науковою роботою. Майже всі країни світу, при імпорті продукції сільського господарства, дотримуються стандартів групи Codex Alimentarius, впровадженими FAO. Управління продовольства і медикаментів, УПМ - (англ. Food and Drug Administration, FDA) - Управління з санітарного нагляду за якістю харчових продуктів та медикаментів (США). Воно відповідає за регуляцію та нагляд над безпечністю харчових продуктів, біологічно активних добавок, ліків, вакцин, медичних приладів, ветеринарної продукції та косметики. Згідно з правилами, дана продукція може бути дозволена до продажу на ринку після того, як пройде випробування FDA, щоб довести свою безпеку. Департамент FDA не просто видає сертифікати. Він постійно проводить клінічні дослідження і контролює якість результатів. Департамент має право відкликати свої сертифікати, якщо якість результатів не буде відповідати високим вимогам FDA, яка контролює більшість продовольчих товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мороз О. В., Ткачук Л. М. Організаційно-економічні фактори управління якістю на підприємствах : монографія. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2005. 137 с.
2. ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. – На заміну ДСТУ 3230-95; Введ. 27.06.2001 р. К. : Держстандарт України, 2001. 26 с.
3. Best M. The New Competition. Institutions of Industrial Restructuring: Cambridge: Polity Press. 1990, 296 p.
4. Ткачук Л. М., Калугаряну Т. К. Якість продукції: методологічні та прикладні аспекти. Ефективна економіка. 2013. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_5_20.
5. Вербівська Л. В., Судук І. В. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємства та основні принципи її формування. *Молодий Вчений*. 2017. № 10(50). С. 827-833.
6. Дзямулич М. І. Соціальне страхування, як елемент соціальної економіки в Україні. *Економічний форум*. № 4. С. 3-8.
7. Дзямулич М. І., Фадєєва І. Г., Шматковська Т. О. Промисловий інтернет речей та його застосування у бізнес-процесах. *Економічний форум*. 2021. № 3.
8. Чалюк Ю. О. Детермінанти цифровізації економіки та суспільства. *Інтелект XXI*. 2020. № 5. С.138-143.
9. Чалюк Ю. О. Цифрова конкурентоспроможність країн. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 50. С.23-30.
10. Шматковська Т. О., Коробчук Т. І., Борисюк О. В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в системі обліково-аналітичного забезпечення щодо моделювання бізнес-процесів. *Економіка та суспільство*. № 53.
11. Шматковська Т. О., Стащук О. В., Дзямулич М. І. Великі дані та бізнес-моделювання економічних систем. *Ефективна економіка*. 2021. № 5.

12. Boiar A. O., Shmatkovska T O., Stashchuk O. V. Towards the theory of supranational finance. *Cogent Business & Management*. 2018. Vol. 5(1).
13. Lytvyn L., Hryhoruk A., Verbivska L., Poprotskyy O., Medynska T., Pelekh O. Enterpreneship Transformation in the Context of the Digitization of Business Processes. *Postmodern Openings*. 2022. Vol. 13(2). P. 396-408.
14. Павленко, В. (2021). Сертифікаційні випробування як інструмент підвищення якості продукції. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, 2021. №10. С. 78-83. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.10.11>
15. Метрологія, стандартизація та управління якістю : навч. посіб. : у 2 ч. / Л. П. Клименко, Л. В. Пізінцалі, Н. І. Александровська та ін.; Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили, Одес. нац. мор. ун-т. – Одеса ; Миколаїв : Вид-во ЧДУ, 2011 . 243 с.
16. Павлов В. І., Мишко О. В., Опьонова І. В., Павліха Н. В. Основи стандартизації, сертифікації та ідентифікації товарів. Київ : Кондор, 2009. 230 с.
17. Конащук В.Л., Робота Д.Г. Вплив якості продукції на конкурентоспроможність. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_8_115.pdf
18. Безродна С.М. Управління якістю: навч. посіб. Чернівці: ПБКФ «Технодрук», 2017. 174 с.
19. Биба В.В., Теницька Н.Б. Якість продукції як чинник конкурентоспроможності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. № 12. С. 171-176.
20. ДСТУ EN ISO/І ЕС 17065:2019. Оцінка відповідності. Вимоги до органів з сертифікації продукції, процесів та послуг.
21. Браун М., Георгі Д. Управління якістю: витрати та вигоди. Проблеми теорії та практики управління. 2000. № 1. С. 34-36.
22. Вандяк Н.П. Значення підвищення якості продукції на підприємствах харчової промисловості. *Стратегія ресурсозберігаючого використання*

- аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності - об'єктивна передумова інтеграції країни у світове співтовариство* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції, 18 травня 2007 р. Тернопіль, 2007. С. 38-40.
23. Циліорик Г.І. Якість товару - ключовий важіль забезпечення його конкурентоспроможності. *Фінанси і облік України*. 2008 № 3. С. 42-45.
24. Ониськів В. Стандартизація і сертифікація - запорука якості нового товару. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2010. № 3. С. 115-122.
25. Павленко В.Я. Сертифікаційні випробування як інструмент підвищення якості продукції. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2021. №10. С. 78-83. URL: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2021.10.11>
26. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text
27. Ковальова М. Л. Міжнародна стандартизація як інструмент мінімізації ризиків в зовнішньоекономічній діяльності. *Менеджер*. 2018. №2 (79). С.79-84.
28. Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй. URL: <https://unece.org/>
29. Хоміч Л. Вихід на ринку екопродукції без порушення конкурентного права: сертифікація (екологічне маркування типу). *Управління якістю*. 2019. № 2. С. 35-43.
30. Гарасим Ю. Й. Аналіз національної системи стандартизації у контексті угоди про асоціацію України та ЄС. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 3. С. 58-65.
31. Грущинська, Н. Впровадження системи якості на підприємствах як необхідний фактор інтегрування країни на міжнародний ринок. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2011. № 2. С. 75-80.
32. Голінка І. Розвиток стандартизації на міжнародному, регіональному та

- національному рівнях. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2009. № 1. С. 11-17.
33. Стандартизація та сертифікація у світі. URL: <https://worldbank.org.ua/3872-standartizatsiya-ta-sertifikatsiya-u-sviti-.html>
34. ISO. URL: <https://www.iso.org/structure.html>
35. Підсумки зовнішньої торгівлі товарами України у I кварталі 2023 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/pidsumky-zovnishnoyi-torhivli-tovaramy-ukrayiny-u-i-kvartali>
36. Гармонізована система опису та кодування товарів (Harmonized Commodity Description and Coding System, HS) URL: <http://www.proagro.com.ua/reference/hs/>.
37. International Federation of National Standards Associations. URL: <https://www.isa.org>
38. ISO 22000:2005 Food safety management systems – Requirements for any organization in the food chain. URL: <https://www.iso.org/standard/35466.html>
39. Hazard Analysis and Critical Control Points (HACCP). URL: <https://www.haccp.com> (
40. Avery C., Zabel D. The Quality Management Sourcebook: An International Guide to Materials and Resources. London, 1997. 324 p.
41. Online Browsing Platform (OBP). URL: <https://www.iso.org/obp/ui#home>
42. Система HACCP. Довідник / НТЦ «Леонорм-Стандарт», Львів, 2003. 218 с.
43. International featured standards. URL: <https://www.ifs-certification.com/index.php/en>
44. Handelsverband Deutschland (HDE). URL: <https://einzelhandel.de>
45. British Retail Consortium. URL: <https://brc.org.uk>
46. GLOBALG.A.P. The Worldwide Standard for Good Agricultural Practices. URL: https://www.globalgap.org/uk_en
47. The Codex Alimentarius. International food standarts. URL: <http://www.fao.org/fao-whocodexalimentarius/en>
48. Turbeville B. Codex Alimentarius: The End Of Health Freedom., 2016. 287 p.

49. Tips S. Codex Alimentarius – Global Food Imperialism., 2007. 269 p.
50. Understanding Codex Alimentarius. URL: <http://www.fao.org/3/ca1176en/CA1176EN.pdf>
51. International Committee on Weights and Measures. URL: <https://www.bipm.org/en/publications/si-brochure>
52. Кордзая Н.Р. Стан розвитку стандартизації в світі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 31. С. 54-59. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-31-9>
53. Міжнародна федерація рухів екологічного сільського господарства. URL: <https://ifoam.bio/>
54. Standardization Administration of China. URL: <http://ncse.sac.gov.cn/sacen/>
55. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН – FAO. URL: <https://www.fao.org/home/en>
56. FDA сертифікація. URL: <https://www.stardrive ltd.com/fda-sertyfikatsiya/>